

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra fundamentální a dogmatické teologie

Miroslav Metoděj Orel

Církev tajemství - tajemství církve

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: ThLic. David Bouma, Th.D.

Praha 2017

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 28.3.2017   Miroslav Metoděj Orel

Bibliografická citace:

Církev tajemství – tajemství církve: Diplomová práce / Miroslav Metoděj Orel; vedoucí práce: ThLic. David Bouma, ThD. – Praha, 2017, - 18 s.

Anotace:

Diplomová práce se zabývá tématem tajemství, jak je samo o sobě a jak je ve vztahu k církvi. Její hlavní otázkou je, zda je to církev, která tajemství vytváří, či zda církev je vytvářena tajemstvím. Dále se práce snaží zkoumat věrohodnost výroků II. vatikánského koncilu, které označují církev za svátost, tedy za tajemství. Práce zkoumá hlavní přístupy k tajemství a jazyk, kterým se o něj mluví. Zatímco přístup k tajemství, který má gnostický charakter a je dobře charakterizován a pojmově definován, tak lze vidět, že pro označení anti-gnostického tajemství chybí jednoduchý termín. Práce tak nabízí využití pojmu exoterní, který je v protikladu k esoternímu a dále práce poukazuje na typický charakter a zabarvení tohoto tajemství. Práce se také vyrovnává s tajemstvím jakožto objektivním vědeckým fenoménem a zkoumá, zda v jiných vědách (matematiky či astronomie) se lze setkat s exoterním a objektivním tajemstvím. Vyzkoumané poznatky jsou nakonec aplikovány na pojednání o církvi, kde se ukazuje, že pokud by církev nebyla definována jako tajemství, tak by byla redukována na pouhé lidské společenství a naopak, pokud by církev byla redukována pouze jako společenství zasvěcených tajemství, tak by byla jen další gnostickou sektou.

Klíčová slova:

tajemství, exoterní, esoterní, gnostické, objektivní tajemství, subjektivní tajemství, církev, věda, černá díra, nula, nicota, mystérium, sacramentum, svátost,

Abstract (english)

The thesis deals with the theme of secrets as itself and how it is related to the church. Its main issue is if it is a church that creates mystery, or whether the mystery creates church. Furthermore, the work seeks to examine the veracity of statements II. Vatican concilium, which identify the Church as sacrament, that mean the secret. The work examines the main approaches to the mystery and the language they speak about him. While access to the mystery, which has Gnostic character and is well characterized and

defined conceptually, it can be seen that the designation anti-gnostic mystery of missing a simple term. Work and offers use of the term exoteric, which is contrary to esoteric and further work highlights the typical character and timbre of this exoteric mystery. The work also aligns with the mystery as objective scientific phenomenon and examines whether the other sciences (mathematics or astronomy) may be encountered exoteric and objective mystery. Investigate the findings are eventually applied to the discourse on the Church, which shows that if the church was not defined as secret, it would be reduced to mere human community and vice versa, if the Church was reduced only as a community insider secrets, it would be just another gnostic sect.

Keywords:

secrets exoteric, esoteric, gnostic, secrets objective, subjective secrets, church, science, black hole, null, nothingness, mystery, sacramentum, sacrament,

Počet znaků (včetně mezer): 159 746

Poděkování

Děkuji svým rodičům a přátelům, kteří se mnou krácejí na cestě tajemství a všem, kdo se mnou hledí k Tajemství. Děkuji všem svým učitelům, kteří mě trpělivě odpovídali na mé otázky a statečně čelili mým provokacím. Také děkuji všem svým dobrodincům, kteří mě podporují během studia.

Dále děkuji ThLic. Davidu Boumovi, Th.D., který mě doprovázel a povzbuzoval během přípravy této práce. Též děkuji ThLic. Prokopu Brožovi, Th.D. za jeho pomoc s volbou práce a povzbuzením ke zpracování tématu církve a tajemství. Nesmím také zapomenout na

Mgr. Terezu Matějčkovou, Ph.D z filozofické fakulty UK za její odborné konzultace a poznámky.

Předně děkuji Bohu, Otci všemohoucímu, že přede mnou stojí jako velké, živé tajemství, a který nás obklopuje svoji něžnou a láskyplnou přítomností.

Obsah	
ÚVOD	7
VÝZNAM PRÁCE	8
Metodologie	8
TAJEMSTVÍ VE SLOVNÍCÍCH	9
„SÓD“ JAKO BOD OBRATU	25
VÝPOVĚDI AUTORŮ O PRAVÉM KŘESŤANSKÉ TAJEMSTVÍ.....	38
MYSTERIUM TREMENDUM ET FASCINANS RUDOLF OTTO	40
SYNTÉZA A ROZLIŠENÍ – GNÓZE, POSVÁTNO, EZOTERIKA A OBRAT K EXOTERNÍMU.	45
Tajemství jako nic - bod 0.....	47
Hledání pojmu – ezoterní a exoterní	50
TAJEMSTVÍ VE VĚDĚ	51
Nic se neděje – původ nuly	53
Nic nepochází z ničeho – odmítání nuly západem	55
Na počátku bylo nic, na počátku byla 0	56
Nula se stává číslem.....	58
Nula a nekonečno patří k sobě	61
Nekonečná nula.....	62
Vlnové délky – předehra pro práci s vakuem.....	63
Vakuum v hlavní roli	64
V ničem je něco. Může vakuum, ve kterém nic není, obsahovat nějakou energii?.....	65
Černá díra jakožto nejviditelnější objektivní tajemství ve vědě	65
Zahuštěný velký třesk, hodina nula, čas tajemství	66
Shrnutí vědecké části – věda se dotýká objektivního tajemství „sód“	67
Metoda analogie	68
CÍRKEV TAJEMSTVÍ 0 TAJEMSTVÍ CÍRKVE.....	70
ZÁVĚR	71
Bibliografie:	74
Příloha č. 1	79

ÚVOD

„Když potom Pán svou smrtí a svým zmrtvýchvstáním dokonal na sobě tajemství naší spásy a obnovy všeho a když dostal všechnu moc na nebi i na zemi, než byl vzat do nebe, založil svou církev jako **svátost spásy** (AG 5).¹“

„*Kristus vyzdvižený od země, všechny k sobě přitáhl (srov. Jan 12:32); když vstal z mrtvých (srov. Řím 6:9), seslal svého oživujícího Ducha na učedníky a jeho prostřednictvím ustanovil své tělo, církev jako všeobecnou svátost spásy* (LG 48)²“.

Svátost, znamená tajemství. Definovat církev jako tajemství? Autora této práce tato definice velmi udivila, neboť je běžné, že je církev chápána jako společenství a shromáždění lidí. Církev je ovšem definována jako svátost, což může vyvolávat více otázek a nepochopení než pochopení. Je církev tedy Kristus sám? „*Církev není jednoduše totožná s dále žijícím Kristem, ani s královstvím Božím, nýbrž je „znamením a nástroj*“.³“

Dále se nabízí velmi provokativní úvaha: je-li církev svátost, tedy tajemství, znamená to, že biskupové II. vatikánského koncilu nevěděli, co je to církev, neboť církev jako tajemství znamená jinak řečeno – tajemství = nevím, co to je. Toto je asi nejvážnější problém se kterým je třeba se vypořádat, protože mnozí pojmají tajemství jako nevědomost. Zde si autor práce všímá, že je nutné podívat se na křesťanské tajemství obecně, aby nebylo vnímáno jen jako nevědomost, neboť je více než nevědomost.

Následně si autor všímá problematiky teologického jazyka vypovídajícího o křesťanském tajemství. Zatímco máme vypracovaný termín gnóze, který označuje jistý a specifický přístup k Tajemství, tak teologům chybí pojem charakterizující originalitu a specifičnost křesťanského Tajemství, tedy toho Tajemství, které je anti-gnózí.

---

¹ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-438-5.

² Tamtéž.

³ NEUNER, Peter a Paul Michael ZULEHNER. *Přijď království tvé: praktické učení o církvi*. Přeložil Helena MEDKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2015. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-540-9., str. 119

VÝZNAM PRÁCE

Metodologie

Autor práce se nejdříve zaměřil na termín tajemství samo o sobě a vyhledal v biblických a teologických slovnících pojem tajemství. Jelikož obsah v těchto slovnících je různý a také různě vyčerpávající, tak z nich autor učinil kompilát, který má poskytnout základní přehled do tématu tajemství. Skrze tento přehled čtenář může získat základní orientaci a zjistit, že téma tajemství je velmi pestré a že nestačí pouze etymologický rozbor slova svátost. Etymologie je ukázkou toho, že je nutné se tomuto tématu věnovat zevrubněji, neboť na ní je vidět velký posun od slova tajemství (jako nevědomosti, ke slovu „sód“, jakožto tajemného Božího nebeského dvora.)

Vzhledem k tomu, že nejlépe je křesťanské tajemství uchopitelné v kontrastu k mysterijním kultům a gnózi, tak autor zanalyzuje gnostický přístup k tajemství a ukáže na limity tohoto přístupu vůči tajemství. Dále autor poukazuje na to, že gnóze měla také veřejný charakter v podobě antické řecké filosofie. Do kontrastu vůči mysterijním kultům je postaven chrám Izraelského národa, jenž měl od počátku odlišný přístup k tajemství nežli okolní národy.

Následně se autor zaměří na setkání apoštola Pavla s veřejnou gnózi na Areopagu v podobě neznámého Boha a střetu s místním mysterijním kultem v Efezu a analyzuje rozdílnost apoštolova přístupu k Tajemství a snaží se poukázat na hranice gnostického přístupu k tajemství, které se na základě tohoto setkání a střetnutí projevují. Následně autor poukazuje na to, jak se prvotní církev vyrovnala s gnózi, která ji ohrožovala a v čem byla originalita křesťanského tajemství. Vzhledem k tomu, že toto tajemství má více organickou strukturu, tak autor udělá shrnutí pro lepší orientaci.

Autor chce zdůraznit pohled na gnostický přístup k tajemství a vypíchnutím specifčnosti anti-gnostického Tajemství uzavře jednu část práce a poukáže na to, že chybí jednoduchý termín, jak toto anti-gnostické tajemství popsat a uchopit. Autor udělá malý přehled výroků o tomto Tajemství, ze kterého lze vidět, jeho specifčnost a to, jak se ho snaží autoři opisným způsobem uchopit a ohraničit.

Na základě knihy Rudolfa Otty, Posvátno autor analogicky zkoumá tajemství a sleduje jeho základní charakteristiku a zabarvení a jeho různé působení na život a psychiku člověka. Autor ukazuje, že je nutné zapojit i jiného literárního žánru (poezie) k uchopení Tajemství. Autor zde odhaluje, že tajemství je něčím svébytným a něčím, co jako slunce září a zároveň oslepuje. Pro tento specifický charakter tajemství autor hledá vhodný pojem.

Dále autor dělá shrnující syntézu na základě dosavadního výzkumu a v kontrastu k pojmu ezoterní využívá málo známý termín exoterní pro označení pravého charakteru křesťanského Tajemství.

Autor zjišťuje, že nelze zakončit práci pouhým ohraničením specifičnosti tajemství a využitím pojmu exoterní, ale že exoternost křesťanského tajemství *a priori* souvisí s tím, že tajemství musí mít objektivní existenci a tedy jakožto objektivní jev musí být také přítomný v přírodních vědách. Autor tedy udělá přehledový exkurz do přírodních věd a matematiky a zjišťuje, že tajemství, které je objektivní a exoterní lze najít v tématice nuly, vakua, kvantové fyzice a výzkumu černé díry. Jsou to momenty vědeckého zkoumání, kde věda naráží na hranice svého bádání a výzkumné činnosti, tedy na tajemství, které není jen nevědomostí, ale které se dotýká transcendence a vynucuje si tak odpověď po smyslu života, světa a kosmu.

TAJEMSTVÍ VE SLOVNÍCÍCH

Tajemství je pojem, který i v teologických a biblických slovnících je různorodý. Některé slovníky mají poměrně krátkou definici tajemství, ale především zahraniční slovníky popisují různé odstíny charakteru tajemství všeobecně – jako takového a také lze v nich najít i důraz, který upozorňuje na nezbytnost tajemství pro lidské bádání a poznání. Zároveň přes rozdílnost popisů pojmu tajemství si lze všimnout jednotící linie, která upozorňuje na konkrétní rys křesťanského tajemství, které je odlišné od gnóze a tajemství mysterijních kultů antiky či ezoteriky dneška. Můžeme předem nastínit, že toto tajemství má být něčím objektivním, viditelným a vnímatelným, a přesto zůstává tajemstvím.

Slovníky sledují etymologii slova tajemství, ale ta spíše dané téma ještě více znesnadňuje, než objasňuje, neboť se ukáže, že například řecké a latinské termíny „mysterion“ a „sacramentum“ byly spojeny s mysterijními kulty a navíc jsou pouze

překladem (tedy interpretací) hebrejského slova „sod“ označující tajemství v semitské kultuře. Ve slovnících tedy lze sledovat linii:

Tajemství → mysterion/sacramentum → sód.

Nyní se podíváme na samotné slovníky, které byly autoru této práce dostupné a z kterých autor této práce sestavil a přeložil pojem tajemství. Jedná se o tyto slovníky, ve kterých bylo téma více rozvinuto:

New Catholic Encyclopedia, Slovník biblické teologie,

Nový biblický slovník – DOUGLAS, J. D. (ed.), The Interpreters Dictionary of the Bible

Řecké „mysterion“ se objevuje teprve v řeckém překladu poexilních spisů Písma svatého (Tb, Jdt, Mdr, Sir, Dan, 2Mak). V hebrejštině se jedná o slovo „sód“ nebo „ráz“. Hebrejské slovo „sód“ nebylo běžně překládáno jako „mysterion“. Vypadá to, že toto slovo má původ v označení pro tajnou poradu či shromáždění – tajemství. V Novém zákoně je slovo používáno helenistickým prostředím, **a to zvláště v gnostických kultech, a proto je důležité tento pojem specifikovat.**

Exegeté Bousset a Reitzenstein se domnívali, že termín „mysterion“ měl sloužit pro křesťanství k tomu, aby se zvěst evangelia stala srozumitelnou pro helenistický svět. Dnes se ovšem poukazuje na to, že „tajemství“ bylo již starověkým židovským teologickým termínem, který byl obvyklý i za života Ježíše z Nazareta. Také se používal v nebiblickém smyslu. Pro tajemství

byly používány další slova a to především „krýpto“ a „apokryfo“, které se dají přeložit jako tajemství – skryté věci⁴.

Apokryfy

Pohled na tajemství v tomto typu literatury nám může napomoci k rozlišení odstínů tajemství apokryfní literatury obecně a konkrétních svitků od Mrtvého moře.

Jedinečnost tajemných pasáží v kanonické literatuře je zvláště doceněná, když se studuje nekanonická literatura.

Od 2. století apokryf Henoch prezentuje různé variace fascinujících tajemství. Od roku 60 až 150 po Kr. se objevují různé spisy popisující apokalypsu, které jsou svědectvím rozvoje o užívání slova tajemství v židovství, paralelně s rozvojem slova

---

⁴ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, R.E. Brown, str.148

tajemství užívaném v Novém zákoně. Kniha Báruk prezentuje vize popisující ruiny Jeruzaléma poté, co padl Babyloňanům do rukou (Bar 2). Termín tajemství je používán právě pro tyto vize a jejich výklad. **Zároveň termín získává kosmického rozměru,** popisující poslední eschatologické události. Dalším příkladem nabytí této kosmické dimenze tajemství je 4 kniha Ezdráše.

Svitky od mrtvého moře

Komunitní život kumránských je sám o sobě interpretací pojmu tajemství. Jestliže členové kumránské komunity považovali sebe za nějaké **shromáždění okolo „tajemství“**, tak toto může mít původ právě v představě tajného či výlučného shromáždění v nebesích. Ideál intimního sjednocení mezi sektáři a anděly je tématem svitků od mrtvého moře a **komunitní rada na zemi byla považována jako obraz andělské rady (shromáždění) v nebi(1QS11:8).** Jednou z iniciací do kumránské komunity bylo poznání Božích zázračných tajemství, skryté moudrosti pro moudrého člověka, zdroj slávy skrytého před jakýmkoliv světským společenstvím. Lze se dočíst, že věrným Izraelitům Bůh zjevil skryté věci v kterých celý Izrael měl zbloudit. A tak v procesu historického výběru se stala

kumránské komunita Božím konečným archivem/skladištěm – místem, uchovávání těchto skrytých příkazů, jejichž zachování je nutné pro věčný život. Ti, kteří byli plně přijati do kumránské komunity se stali „moudrymi v zázracích a pravých tajemstvích a byli uznáváni za člena komunity“(1QS 9:18-19), **ale tyto tajemství člen komunity nesmí prozradit nezasvěceným.** (1QH 5:25-26)

Ve svitcích jsou zmíněna kosmická a „meteorologická“ tajemství. Také je zde zmínka, že ten Zlý, Belial, má své vlastní nepřátelská tajemství - „tajemství ničemnosti“ (pojetí mysterium bonum a malum v dějinách spásy), člověk je ten, kdo deformuje Boží činnost (1QH 5:36). Nicméně, všechno toto úsilí zlého je odsouzeno ke krachu a nenaplnění. Až anděl zahraje na trumpetu, která bude signálem k velké válce proti zlu budou napsána „Boží tajemství ke zničení zla“ (1QM 3:8-9)⁵

Dále se pojmu „mysterion“ se užívalo především v plurálu (ta mysteria) při zprávách o svatých rituálech v helénských náboženských mystériích, **které poznali POUZE zasvěceni.**

⁵ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, R.E.Brown, str.148

Kořenem slova je „myó“ = stisknout rty, zavřít oči (lat.mutus). V dnešní době může tedy tajemství představovat něco, na co neexistuje odpověď, ale **v biblickém pojetí tomu tak ovšem není.** V Novém zákoně znamená „mystérion“ tajemství, které Bůh lidem **zjevil/vyjevil nebo je teprve odkryje,** a to prostřednictvím svého Ducha. Tím se uvedený pojem významově blíží novozákonní „apokalypsis“=zjevení. Ovšem „mystérion je **DOČASNÉ TAJEMSTVÍ, KTERÉ HOSPODIN JEDNOU ZJEVIL A LIDÉ JE POZNALI A POCHOPILI.** Zatímco „apokalypsis“ je **dočasně skrytá událost,** která prostě čeká na své zjevení, aby se stala aktuální a pochopitelnou (1. Kor 1:7; Řím 18 a 19)⁶.

Tajemství je speciálním prvkem v Božím evangelizačním plánu. Apoštol Pavel ho nahlíží jako dočasné, částečné „zatmění“, dokud „nevejde plný počet pohanů“ (Řím 11:25)⁷.

---

⁶DOUGLAS, J. D. (ed.). Nový biblický slovník. Ilustroval Tomáš PRCHAL, přeložil Alena KOŽELUHOVÁ. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1, S.S. Smalley, str. 1018

⁷BUTTRICK, George Arthur (ed.). The interpreters dictionary of the Bible: an illustrated encyclopedia : identifying and explaining all proper names and significant terms and subjects in the holy scriptures, including the apocrypha : with attention to archaeological discoveries and researches into the life and faith of ancient times. Nashville:

Starý zákon

Před-exilní doba

Hebrejské slovo „sód“ má zřejmě původ v označení tajné porady či setkání, **ale později se používalo pro označení nebeského shromáždění.** H.W.

Robinson, F.Cross a další poukazují na to, že tu byla společná víra Semitů v nebeské shromáždění vyvolených, ve kterém jim bylo souzeno spasení. V pohanském myšlení se jednalo o shromáždění bohů. U Židů se jednalo o anděly, kteří stáli před Jahvem, který měl roli dělat absolutní a konečná rozhodnutí (Jb 1:6-12, Ž 82).

Síla nebeského „sód“, tajemství je v tom, že má člověku pomoci se soustředit na praktické žití své židovské identity. Rozhodnutí z nebes byly oznamovány skrze proroky, kteří byli do této znalosti uvedeni skrze vize (vlastně soukromé zjevení) ve kterém nazírali nebeské shromáždění kde se Bůh ptal: „*Koho pošlu a kdo k nám půjde?*“ (Iz 6:8). Když se král Míkajáš ptá proroka Jóšafata, zda jít do války či ne, tak mu prorok odpovídá, že nahlíží Hospodina sedícího na trůně obklopeného nebeským zástupem (1.K 22:15-22). Když chce Bůh odlišit proroka Jeremiáše od falešných sebe-

---

Abingdon Press, 1982. ISBN 0-687-19269-2, C.F.D. Moule, str. 480

povolaných proroků, tak jedním z kritériem je nahlédnutí na toto nebeské shromáždění: „*Kdož jest stál v radě Hospodinově, a viděl neb slyšel slovo jeho? Kdo pozoroval slova jeho, neb vyslechl je?*“ (Jer 23:18 – *Kral.přek.*)⁸

Post-exilní doba

Perské osamocené slovo „ráz“ si našlo cestu do aramejštiny a hebrejštiny a bylo sblíženo se slovem „sód“, pro vyjádření konceptu nebeského tajemství, kterým bylo shromáždí kolem Boha v nebesích. Již v knize moudrosti lze najít silnou kritiku mysterijní kultů na bázi zasvěcenců (Mdr 12:5; 14:15). Šalamoun je označován jako muž, kterému Bůh dal nahlédnout do mnoha tajemství, nejen Božího plánu, ale také jeho stvoření (Mdr 7:17). Příroda, její děje a zákonitosti je bytostně spjata s Božím tajemstvím⁹.

Tajemství se vyskytuje už u proroků. „Což Bůh činí cokoli,v, aniž by zjevil své tajemství („sod“) svým služebníkům? (Am 3:7; Nm 24:4,16). Osud Izraele v dějinách závisí na Božím plánu, zjeveném ve slovech proroků.

---

⁸ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, R.E. Brown, str.148 bibl. veřš. cit, bible kralická.

⁹ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, R.E. Brown, str.148-149

(IZ 41:21-28)¹⁰. Zde „tajemství“ je využíváno k vyjádření toho, co by se mělo v budoucnosti přihodit. Vize budoucnosti je Bohem darovaná člověku v řeči symbolů. V knize Daniel se vyskytuje řeč o tajemství v příběhu o výkladu Nebukadnesarova snu (Dan 2:18, 27, 47; Dan 4:6). Jedná se o zjevení tajemství jakožto budoucích událostí, zaměřených zřetelně **na cíl dějin**. Jinak řečeno, jde o tajemství, týkající se záměru spásy¹¹.

V knize Daniel je důležitá poznámka, že je to Bůh v/na nebesích, který odhaluje tajemství – tedy něco skrytého, co by mělo vejít ve známost¹².

Žádná lidská moudrost nemůže dojít takového poznání budoucnosti. Jedině Bůh je schopen tyto tajemství zjevit/vyjevít.

Bůh dává poznat, co se stane na konci časů (Dan 2:28). Jeho zjevená tajemství, **na která jakoby hledí**, jim přesto zůstávají záhadou, a proto Bůh dává některým vyvoleným mimořádného ducha, takže jim „žádné tajemství

---

¹⁰ Slovník biblické teologie. Řím, Velehrad: Křesťanská, 1991, Beda Rigaux a Pierre Benoit, str. 510

¹¹ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, R.E.Brown, str.148-149

¹² DOUGLAS, J. D. (ed.). Nový biblický slovník. Ilustroval Tomáš PRCHAL, přeložil Alena KOŽELUHOVÁ. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1, S.S. Smalley, str. 1018

neodolá. (Dan 4:6). Archanděl Gabriel přichází zjevit Danielovi, zkoumajícímu knihu proroka Jeremiáše, smysl výroku o 70 týdnech (Dan 9), spočívající v číselné symbolice. Písmo je zde na stejné úrovni se sny (vizemi), ve kterých Bůh dává poznat své úradky¹³. Také texty z kumránu připisují velký význam znalosti „budoucích tajemství“, týkajících se „dne navštívení“, kdy bude vynesena rozsudek nad spravedlivými i nad hříšníky. Hledají podrobnosti v prorockých knihách podle návodu Učitele spravedlnosti, kterému „dal Bůh poznat všechna tajemství slov svých služebníků proroků“ (Dan 9). Jeho inspirovaný výklad je vlastně novým zjevením. „Poslední období bude delší, než předpověděli proroci, protože tajemství Boží jsou podivuhodná.“ Jejich zjevení je ale vyhrazeno těm, kdo kráčejí „v dokonalosti“ této cesty. Jde tedy o esoterické zjevení, nepřístupné zlým a nezasvěceným lidem¹⁴.

Nový zákon

„Mystériion“ je používán výslovně v náboženském kontextu. V Novém zákoně je jako jádro Božího plánu;

¹³ Slovník biblické teologie. Řím, Velehrad: Křesťanská, 1991, Beda Rigaux a Pierre Benoit, str. 510

¹⁴ Slovník biblické teologie. Řím, Velehrad: Křesťanská, 1991, Beda Rigaux a Pierre Benoit, str. 510-511

Zjevení, poselství/učení známé zasvěceným a ostatním ne; něco skrytého, dokud se nenaplní čas určený Bohem; jako Tajemství Boha samého – ale určeného k tomu, aby bylo Bohem odhaleno; jako „otevřené tajemství“ (**open secret**).

Tajemství bylo po dlouhou dobu „v čase mlčení“, ale „nyní je zjeveno prorockými spisy a z příkazu věčného Boha, aby se stalo známým všem národům (Řím 16:25-26). Tento obraz se opět opakuje v Listu Koloským 1:26-27)

Evangelium = mystériion

V jistém smyslu je mystériion zástupné za slovo evangelium = to tajemství (Mt 13:11; Lk 8:10). V 1.Kor 2:7 je rozlišení od Boží moudrosti a „mystériionu“. Tajemství je natolik ústředním tématem evangelia a svědectví (martyrion), že apoštolové jsou nazýváni „služebníci Božích tajemství“ (1.Kor 4:1).

Slovo „mystériion“ se vyskytuje jen na jednom místě u synoptiků: „Vám bylo dáno znát tajemství Božího království, ale ostatním, kdo jsou mimo, se všechno předkládá jen v podobenstvích“ (Mk4:11). Ježíš vysvětluje, proč mluví v podobenství a jak podobenství působí

a že ti, kdo jsou tvrdého srdce, tak nemohou toto tajemství poznat (Iz 6:9; Mk 4:12). Učedníkům je však „dáno tajemství království“ a podobnosti jsou jim jasné. Tajemství se tedy týká příchodu království, jak Bůh rozhodnul a starobylá proroctví oznámila.

Ježíšovým úkolem je nastolit Boží království a zjevit dokonale jeho tajemství, „skrytá od založení světa“ (Mt 13:35). **Ježíšovým příchodem je ukončen proces zjevování – již nebude další zjevení. Smysl tajemství tedy není utajován** (Mk 1:15; Mk 4:15), ale je odhalován těm, kdo ho přijímají jako dar od Boha¹⁵.

Pavlovské spisy

Nejranější výskyt „mysterion“ je v 2. Listu Tesalonickým v.7, kde se nachází apokalyptická kosmická vize a popis působení zlého. Jedná se tu o jakousi „ekonomii zla“. O působení této ekonomie zla se lze nejvíce dočíst ve Sviticích od mrtvého moře, jak bylo poukázáno výše¹⁶. Svatý Pavel používá

---

¹⁵ BUTTRICK, George Arthur (ed.). The interpreters dictionary of the Bible: an illustrated encyclopedia : identifying and explaining all proper names and significant terms and subjects in the holy scriptures, including the apocrypha : with attention to archaeological discoveries and researches into the life and faith of ancient times. Nashville: Abingdon Press, 1982. ISBN 0-687-19269-2, C.F.D. Moule, str. 480

¹⁶ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, R.E. Brown, str.150

„mysterion“ častěji. Jde především o označení evangelia, které je označováno za tajemství Boží, nepřístupné lidskému rozumu samotnému **bez pomoci zjevení** (1. Kor 14:2). Pojem „mysterion“ si zachovává eschatologické zabarvení, i když se týká postupného uskutečnění ohlášené spásy: Ježíšova druhého příchodu na svět, existence církve, konce světa. Křesťan má toto tajemství poznat a uvažovat o něm (Kol 2.2; Ef 1:15 a 3:18). Tajemství je pohoršením pro Židy, bláznovstvím pro Řeky, ale moudrostí pro ty, kdo uvěřili (1. Kor 1:23). Božská moudrost se navzdory pohoršení zjevuje jako tajemství (1. Kor 2:7), které bylo doposud skryto, ale bylo zjeveno nyní Duchem, který zkoumá hlubiny Boží. (1. Kor 2:8-10).

Evangelium je dáno všem, ale jen křesťan je povolán prohlubovat postupně jeho učení¹⁷.

Jak se myšlení a terminologie apoštola Pavla vyvíjela, tak důraz „mysterionu“ byl rozšířen i na moudrost. Moudrost se stala atributem tajemství, ale zároveň toto tajemství nedokázala plně obsáhnout. Těsné spojení mezi „mysterion“ a moudrostí můžeme vidět ve Starém zákoně. Moudrost, která je

---

¹⁷ Slovník biblické teologie. Řím, Velehrad: Křesťanská, 1991, Beda Rigaux a Pierre Benoit, str. 511

skrytá v „mysterionu“ může být odkryta skrze Božího Ducha (1. Kor 2:10; Sir 48:24-25; Dan 4:6)¹⁸.

„Tajemství Boží“ zahrnuje celé dějiny spásy, od Kristova příchodu až po jeho návrat. Jadrnou výpovědí („core“) je v listu Efezským 1:9-10: *„Když nám dal poznat tajemství svého záměru, svého milostivého rozhodnutí (libosti), jímž si předsevzal (předuložil), že podle svého plánu, až se naplní čas, přivede všechno na nebi i na zemi k jednotě v Kristu.“*

V listu Římanům 11:25-26 lze také najít zdůvodnění, proč dochází ke „zdržení“ v ekonomii spásy kvůli zatvrzelosti části Izraele, DOKUD nevejde plný počet pohanů a teprve pak bude spasen všechen Izrael. Evangelium je „zjevením tohoto tajemství, skrytého v mlčení“, dnes ale „zjeveného Písmem, které je předpovídá a sděluje všem národům“ (Řím 16:25). Prorok Amos je ve své výpovědi natolik radikální, když říká, že *„Panovník Hospodin nečiní nic, aniž by zjevil své tajemství prorokům, svým služebníkům“* (Amos 3:7).

Také v Pavlových listech se tedy dají najít zmínky, snažící se ozřejmit, proč Boží spása nenastala ihned, ale dochází

ke „zdržení“ v jejím naplnění¹⁹.

Vývojem Pavlova myšlení došlo k vytvoření jakési „rovnice“ vztahu „mysterionu“ s Kristem a apoštol Pavel tak nejplněji vyjadřuje obsah tohoto tajemství. To lze vidět v listu Koloským 1:26-27, 2:2-3 a 4:3. V listu Efezským lze nahlédnout jinou charakteristiku mysterionu, která spočívá v tom, že tajemstvím Božího milostivého záměru je přivést vše v nebi i na zemi k jednotě (Ef 1:9-10). **S tajemstvím je spojena spása, která má kolektivní charakter.** Dále se v Ef 3:2-11 snoubí všechny prvky „mysterionu“ Pavlových listů. Hovoří se zde o zjeveném tajemství (open secret), jeho služebníkem je Pavel a které si nemá nechat pro sebe. Toto tajemství Pavel poznává v Duchu tak, jako jej dával Bůh poznat starozákonním prorokům (kontinuita a autenticita Ducha). Také se Pavel zmiňuje o nebeském shromáždění²⁰.

Tajemství se v Pavlově teologii vyznačuje čtyřmi charakteristickými rysy:

¹⁸ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, R.E.Brown, str.150

¹⁹ Slovník biblické teologie. Řím, Velehrad: Křesťanská, 1991, Beda Rigaux a Pierre Benoit, str. 511

²⁰ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, R.E.Brown, str.151

1. Tajemství je ve svém obsahu a pokud se týká Boží spásy, věčné, je to Hospodinovo tajemství a v jeho středu stojí Kristus (Ko 2:2). Je obsaženo v Božích věčných úradcích a je ukryto v Hospodinu (Ef 3:9) od věčnosti (Ef 3:9) a je deklarováno jako Boží „sofia“, které oslepuje lidský rozum, **nicméně se má stát člověku zřejmým.**
2. Tajemství má historický charakter, neboť se jedná o „tajemství Krista“, jak bylo historicky a prorocky definitivně ohlášeno v něm samotném. Je to tajemství, které je zaměřené a soustředěné do osoby Ježíše Krista, jehož smrt smířila lidstvo s Bohem (2 Kor 5:18; 1 Kor. 2:2).
Také je to vztaženo na církev, neboť se Kristus s církví snoubí (Ef 5:32).
3. Tajemství je svou povahou duchovní. Duchovnímu významu tohoto tajemství se lze dobrat spojením zjevení a duchovního porozumění (Zj 17:3-7). Na pozadí dějin stojí duchovní smysl. Lze mluvit o potřebě jakési „mystické exegezi“

4. Tajemství je ve svém smyslu eschatologické. Tajemství je sice zjevené/vyjevené v tomto čase, ale ještě čeká na svůj cíl a naplnění ve věčnosti²¹.

Tajemství Krista a církve

Apoštol Pavel se soustředí na tajemství Kristovy osoby (Kol 4:3; Ef 3:4), která uskutečňuje spásu prostřednictvím církve. Manželství, spojení muže se ženou je jako symbol spojení Krista s jeho církví (ef 5:32). Jedná se o tajemství **v lidské přirozenosti**, dosvědčené Duchem, hlásané pohanům (1 Tm 3:16) – to jest Ježíš Kristus, který došel víry daleko ve světě a byl vzat do slávy²².

Užití slova „tajemství – sacramentum“ ve vztahu k svátostem (Vulg. Překládá „mysterion“ jako „sacramentum“) je již zcela nebiblické²³ - jedná se již o post-biblický vývoj tohoto termínu. Využití řeckého „mysterion“ je přípravnou cestou pro post-biblické

²¹ DOUGLAS, J. D. (ed.). Nový biblický slovník. Ilustroval Tomáš PRCHAL, přeložil Alena KOŽELUHOVÁ. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1, S.S. Smalley, str. 1018

²² Slovník biblické teologie. Řím, Velehrad: Křesťanská, 1991, Beda Rigaux a Pierre Benoit, str. 512

²³ DOUGLAS, J. D. (ed.). Nový biblický slovník. Ilustroval Tomáš PRCHAL, přeložil Alena KOŽELUHOVÁ. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1, S.S. Smalley, str. 1018

použití v aplikaci na pojem „sacramentum“, které využívala Vulgáta, když překládala v knize Daniel 2 „mystéria“. Slovo sacramentum se mohlo stát mostem, skrze který se mohlo přejít od „magického zasvěcení“ se kterým „mystéřion“ byl ve své době spojen²⁴.

Tajemství působení zla

Tak jako Písmo svaté mluví o tajemství spásy, tak také mluví o tajemství zla (2. Tes 2:7). Lze to vyjádřit tak, že tu působí Satan, padlý anděl světla, který se snaží vytvářet parodii na Boží tajemství spásy a evangelium. Satan se snaží působit, než bude zničen při druhém příchodu Ježíše Krista (2. Tes 2:8)²⁵.

---

²⁴ BUTTRICK, George Arthur (ed.). The interpreters dictionary of the Bible: an illustrated encyclopedia : identifying and explaining all proper names and significant terms and subjects in the holy scriptures, including the apocrypha : with attention to archaeological discoveries and researches into the life and faith of ancient times. Nashville: Abingdon Press, 1982. ISBN 0-687-19269-2, C.F.D. Moule, str. 481

²⁵ BUTTRICK, George Arthur (ed.). The interpreters dictionary of the Bible: an illustrated encyclopedia : identifying and explaining all proper names and significant terms and subjects in the holy scriptures, including the apocrypha : with attention to archaeological discoveries and researches into the life and faith of ancient times. Nashville: Abingdon Press, 1982. ISBN 0-687-19269-2, C.F.D. Moule, str. 480

Kniha Zjevení – apokalypsa

Když konečně nadejde poslední soud a sedmý anděl zatroubí na polnici „dovrší se tajemné Boží rozhodnutí, jak to Bůh oznámil svým služebníkům prorokům (Zj 10:7; 1. Kor 15:20-28)²⁶. V první kapitole v.20 se nám vrací zmínka o nebeském shromáždění, o tajemství sedmi hvězd v pravé ruce toho, kdo je Alfa a Omega. Dále konkrétní tajemství je vyjádřeno v symbolu a má kosmickou dimenzi v dějinách spásy (Z 17:5-6). Paralelní obraz lze najít v knize Báruk 3²⁷.

Závěr pohledu do Písma svatého

Nejvíce je výrazné to, že „mystéřion“ je spojován se dvěma slovy, a to zjevení se/vyjevení se/odhalení se a jakýmsi vyzrazením/hlásáním tohoto tajemství.

Původně pohanské slovo „mystéřion“ spojované s helenistickými mysterijními kulty, které bylo používáno v nebiblickém smyslu bylo vypůjčeno pro literu evangelia zjeveného náboženství a došlo k pohybu v jeho významu, kdy se stalo označením pro „Boží otevřené tajemství (open secret)“

---

²⁶ Slovník biblické teologie. Řím, Velehrad: Křesťanská, 1991, Beda Rigaux a Pierre Benoit, str. 512

²⁷ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, R.E. Brown, str. 150

a jeho zjevení. Křesťanství ho použilo, aby představovalo a zestručnilo velkou a centrální událost (the core of story), že **toto tajemství bylo po dlouhou dobu skryto, bylo prozrazeno/zjeveno ve Vtěleném, ale již není skryto pro ty, kdo užívají svých uší, aby slyšeli a oči, aby viděli.** Dále je „mystériion“ používán v kontextu, když chce autor evangelií zdůraznit, že Bůh vyjevil svá tajemství **nejprve apoštolům.** Tedy byl čas, kdy oni byli „zasvěcenci“ a nikdo jiný Boží tajemství neznal, dokud jej nezačali **prozrazovat!**

Slovo prozrazovat je v tomto kontextu velmi zajímavé, neboť **zasvěcenec do mysterijních kultů neměl úkol veřejně hlásat mystéria** daného kultu, ale zasvěcovat vybrané osoby. Pokud by veřejně vyhlásil, co je tajemstvím, daného kultu, tak by ho zradil a tajemství by prozradil.

Tajemství v teologii

Termín „mystériion“ má ovšem i další významy a zabarvení, na které je třeba současně pamatovat.

1. V soteriologii se jedná o velký vykupitelský akt Boha v dějinách člověka, zvláště v Ježíši Kristu.

2. V liturgické teologii jakožto vykupitelské skutky Krista²⁸.

Apologetika a tajemství

Apologeti poukazují, že tajemství je potřebné pro moderní racionalismus a scientismus, který občas **hlásá nekonečné možnosti rozumového a vědeckého poznání** a vývoje, všechny pravdy zjevení tak mohou být zredukovány na přísně dokazatelné poznání.

Karel Rahner na toto odpovídá poukazem, že lidská mysl je strukturovaná tak, že se potřebuje zmocňovat jednotlivých objektivních limitů oproti ničím nepodmíněného a nedefinovatelného absolutna. Od absolutna je založena veškerá rozumovost lidské mysli, ještě předtím to je schopnost porozumění, **což je schopnost poznávat tajemství.**

Zjevená křesťanská tajemství obohacují znalost o Absolutnu, které je potvrzováno (certifikováno) tím, že Bůh může komunikovat jeho božský život a přiblížit se v milosti bez omezení či redukování Jeho absolutní transcendence. Ale protože všechny tyto pravdy odkazují k vnitřnímu životu

---

²⁸ New Catholic Encyclopedia, Washinthton D.C., 1967, A Dulles, str.150

Absolutního (trojice), který předčí všechny objektivní koncepty, tak křesťanská tajemství nemohou být nikdy racionálně či vědecky demonstrována.

Fenomenologie náboženství ukazuje pojem tajemství jako ustálený rys lidského náboženství, a tak podtrhává hodnotu „mysterionu“. Rudolf Otto poukázal na to, že pokud člověk očekává, že by ho Bůh oslovil, tak předpokládá, že to bude nějakou cestou tajemství. Na téma tajemství se lze dívat i pohledem moderních personalistických filozofů (Scheler, G. Marcel, J. Lacroix), kteří poukazují na to, že prvek tajemství je neoddělitelný od opravdového osobního poznání. Ducha jako takového nikdy nelze deduktivně ani experimentálně dokázat. Je normálně rozpoznatelný skrze znamení ve kterých volně projevuje sám sebe. **Když člověk odhaluje sám sebe přátelům, tak poodhaluje něco z tajemství svého bytí.** Jestliže si Bůh přál odhalit sama sebe a vtáhnout člověk do přátelského vztahu, tak musel sdílet s člověkem tajemství svého nitra a života – své vlastní tajemství. Mezilidské vztahy mezosobové komunikace přinášejí mnohé užitečné analogie, ve kterých se přibližuje vyjevené tajemství, tajemství

nadpřirozené komunikace člověka s Bohem. V perspektivě tohoto pohledu na tajemství je méně důležité konkrétní datum, kdy došlo k zjevení, ale spíše dimenze ve které se celý Vztah zjevení a víry odvíjí²⁹.

Mysterion u církevních otců

Termín „mysterion“ je u církevních otců užíván v různých konotacích. Zde jsou některé zmíněny:

1. **Jako spasené shromáždění u Boha**, skryté od věčnosti v Boží mysli, ale částečně zvěstovaná skrze proroky a speciálně skrze Krista.
2. Jako velký uzdravující zásah Boha v historii, pomocí jíž On vykonává Jeho spásný záměr, který zahrnuje také rozhodující události směřující ke vtělení, ukřižování a vzkříšení Krista.
3. Jako skrytý smysl Písma svatého, který je zvláště patrný ve Starém zákoně a který směřuje ke Kristu a Církvi.
4. Jako „sacramentum“, tedy rituál dynamického Božího spásného skutku v Kristu. **Toto svátostné užívání termínu „mysterion“ nebylo ustanoveno do 4.století, neboť do té doby mysterijní**

²⁹ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, A Dulles, str.153

kulty byly vážným konkurentem Křesťanství.

5. Jako pohanské kulty (Eleusiův, Attis, Osiris, Cybele and Mithra)
6. Jako termín některých alexandrijských spisovatelů (např.: Klement) jisté ezoterické doktríny, jejichž znalost ze strachu ze znevážení mohla být omezena jen na některé elity věrných.
7. U Řehoře z Nyssy, je to předmět mystické znalosti, tak jak byl odhalen Mojžíšovi a Pavlovi v jejich extázích.
8. Zvláště ve 4. století církevní otcové (Řehoř z Naziánu, Řehoř z Nyssy, Chrysostom atd.) **odhalovali evangelium jako „mystérion“**, který by byl pro věrné a vzdělané křesťany obtížný pro jejich rozum a jeho ušlechtilost³⁰.

Poslední bod je velmi důležitý pro další rozvoj pojmu „mystérion“, neboť se začíná zdůrazňovat Boží nepochopitelnost. Tu zvláště církevní otcové zdůrazňovali proti eunominiánům, kteří zdůrazňovali, že Bůh měl odhalit Sebe sama a že věřící

---

³⁰ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, A Dulles, str.151

křesťan může plně porozumět jeho esenci. V důsledku tohoto tvrzení církevní otcové rozvíjeli negativní/apofatickou teologii vyžadující totální rozdílnost a nezměřitelnost Božího majestátu. Na toto zvláště poukázal v moderní době Rudol Otto ve své slavné knize Posvátno.

Jan Zlatoústý poskytl nejlepší vyjádření smyslu slova „numinous (termín od Rudolfa Oty)“ ve starověké křesťanské literatuře. Již v této literatuře lze vidět jak tajemná přítomnost zjevujícího se Boha dává člověku zakusit pocit ohromení, mentálního zmatku a chvění v kombinaci se strachem a slastí.

V 6. století, Pseudo-Dionýsius Aeropagita efektivně využil pojmu tajného náboženství, aby mu vštípil smysl svaté bázně. Jeho mystická práce, přeložená do latiny Janem Skotem Erigeneem měla vliv na scholastiku, včetně Tomáše Akvinského³¹.

Latinští otcové a doktoři

Na západě řecký pojem „mystérion“, zvláště tam, kde odkazoval na křesťanské posvátné rituály byl obvykle překládán do latiny slovem „sacramentum“. Pojem mystérium byl

---

³¹ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, A Dulles, str.151-152

také dále používán. Navíc, oba termíny mají původ v pohanských mysterijních kultech, ve kterých sloužili pro označení skrytých pravd a skrytého významu Písma svatého. Svatý Augustin používal termíny „mysterion“ a „sacramentum“ téměř zaměnitelně s nepatrným rozdílným zabarvením.

„Sacramentum“ odkazovalo především na vnější viditelný rituál nebo symbol, zatímco „mysterium“ na skrytý význam uvnitř tohoto rituálu. Je vidět, že dochází k rozlišení viditelného a skrytého významu tajemství.

Svatý Tomáš Akvinský spoléhá na etymologii slova, skrytý či tajnost jako základ pro „mysterium“. V jeho teologii jsou Božská mysteria pravdy skryté v Bohu, poznatelné člověkem jedině pod závojem víry (člověk musí „vstoupit za oponu víry“).

V Tomášových spisech se tajemství často vyskytuje jako předmět věření³². Slovníkové pojetí je ovšem v případě Tomášova pohledu na tajemství poměrně reduktivní, neboť nemůže obsáhnout krátce jeho dílo.

19. století

Během kontroverzí s racionalistickými proudy se „mysterion“ postupně

vynořoval jako technický termín v katolické teologii zjevení. Semi-racionalisté začali tvrdit, že lidský rozum je v principu pod silným vlivem zjevení schopný porozumět a dokazovat všechna dogmata víry. Semi-racionalismus byl odsouzen, neboť by v důsledku znamenal, že k pochopení křesťanské víry je třeba dosáhnout (vlastním úsilím) plné intelektuální zralosti a vzdělání. Teologie by se tak stala gnoseologickou a teologové speciálně zasvěcenými osobami.

I. Vatikánský koncil se odehrával na pozadí těchto racionalistických diskuzí a tak samostatně definoval, že skutečně jsou „pravá tajemství, kterým se říká dogma víry a kterým nelze porozumět jen na základě vzdělané mysli a přirozeného zákon(Denz,3041). Je zdůrazněno, že koncil vysvětluje přísně tajemství tak, že se jedná o pravdy „skryté v Bohu a které nemohou být poznány bez zjevení samotným Bohem“ (Denz 3015) a je třeba je přijímat ve víře. K. Rahner připomíná, že stvořený intelekt člověka může být pozvednut **Bohem** až k bodu ve kterém porozumí absolutně srozumitelně úmyslům Boha. Ani v nebi nemůže být Bůh vlastněn jako nějaký objekt měnícího se lidského poznání a raciona. Zatímco je zdůrazňována

³² New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, A Dulles, str.152

nepochopitelnost Boha

I. Vatikánský koncil přesto připustí, že člověk skrze poctivé hledání může dosáhnout nějaké úrovně porozumění Božím tajemstvím, která mu jsou k prospěchu na základě přirozeného rozumu. Tyto tajemství lze pozorovat v přírodě a na základě pohledu na konečný cíl člověka. Lze tak vnímat pokus o popis harmonie mezi přirozeným a nadpřirozeným řádem, oboustranné spojitosti mezi pravdou a vírou, a hledání smysluplného souladu tajemství pro člověka a jeho pozemskou poutí. Lze připomenout, že skrze nazírání Božích tajemství člověk může zakusit jistý druh mlhavé spoluúčasti na nazření věčnosti k povzbuzení a radosti požehnaných³³. Přesto je zdůrazňováno, že to není vše, co lze zakusit.

Další spekulace

Na základě bojů s racionalismem byl pojem tajemství postupně modifikován. Zatímco církevní a latinští otcové nahlíželi tajemství jako skrytost uvnitř tajemné přítomnosti Boží, byl pojem tajemství vychýlen a používán k označení inkarnace Krista, jakožto nejvyššího tajemství. Dále teolog M. Scheeben nahlížel Trojici jako

„Tajemství v tajemstvích“. V těchto posunech papež Lev XIII odkazoval na dogma Trojice jako „Největší tajemství všech tajemství, z níž pramení původ všech tajemství (Divinum illud munus). Vytváří se tři základní kategorie tajemství:

1. Přirozená tajemství

Lze je přirozeně poznat ze stvoření (lidská svobodná vůle). Odkazují na Stvořitele.

2. Nadpřirozená tajemství v širším smyslu:

Pravdy ohledně stvoření, které nejsou poznatelné bez zjevení, ale které pro zjevení nemají nějakou speciální nejasnost, jsou nadpřirozenými tajemstvími v širokém smyslu (například papežský primát)

3. Nadpřirozené tajemství v přísném slova smyslu

Tyto pravdy nemohou být poznány bez zjevení, a i po jejich zjevení zůstávají překážky, aby byli rozumem uchopeny. Ušlechtilost jejich předmětu jsou nadpřirozená tajemství v přísném slova smyslu. Tajemství, které patří do této kategorie lze poznat podle tří témat se kterými jsou spojeny:

---

³³ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, A Dulles, str.152

1. Trojice, která je tajemstvím komunikace uvnitř Božského života
2. Vtělení, které je nejvyšší nadpřirozenou komunikací Božského života stvořené v přírodě.
3. Pozvednutí konečné osoby k sdílení skrze milost nebo slávu Božského života.

Další nadpřirozená tajemství jako dědičný hřích, Eucharistie, Církev jako nadpřirozené společenství předurčených jsou společně v úzkém vztahu s těmito třemi principy. Tato nadpřirozená tajemství jsou nad schopnosti stvořeného rozumu. Překážka k jejich porozumění má co dělat s tím, že ony jsou v přímém vztahu k Bohu. Zjevení nám prozrazuje, že v Bohu je pluralita osob, že jedna z nich se stala člověkem a že lidé jsou voláni k tomu, aby měli podíl na Božím niterném životě. Ale zjevení nevysvětluje, jak a proč tyto věci jsou zrovna tak a ne jinak.

Racionalistické kontroverze přecházejí i do 20. století a lidé stále mají dojem, že není třeba zjevení k poznání Boha³⁴.

---

³⁴ New Catholic Encyclopedia, Washington D.C., 1967, A Dulles, str.152-153.

„SÓD“ JAKO BOD OBRATU

Všepohlcující gnóze

Ve výše zmíněném zpracování slovníkového pojmu tajemství jsme se po etymologické linii dostali od slova tajemství →mystériion/sacramentum → až k hebrejskému slovu „sód“ , tedy tajemství popisující Boží vládu, Boha samého obklopeného svými anděly či v obecnějším religionistickým jazykem, tajemný Božský dvůr. Slovo „sód“ je velmi důležité pro gnózi, která je založena na mýtu o nebeském Člověku. H. Kraeling³⁵ říká, že jádrem tohoto mýtu je toto: **Nebeský Člověk je svou podstatou totožný s nejvyšším božstvem.** Tedy člověk je nějakým způsobem členem nebeského tajemného dvora – je částí a součástí „sód“.

Mýtus o božském člověku měl několik verzí. Schenke popsal dvě hlavní³⁶:

1. Člověk nese ve svém pomíjejícím těle od svého stvoření nižšími bytostmi (např.:archonty) obraz boží, **jenž bývá chápán jako samostatná bytost.** (analogicky: člověk v člověku)
2. Člověk vystupuje vedle nejvyššího božstva, které se původně jmenuje Člověk, jako druhý nebeský člověk, jeho obraz, který však sestupuje či padá na zem, oklamán bezduchou hmotou s podobou člověka, udělanou nižšími bytostmi. Božský Člověk – syn je v tomto těle uvězněn, jej oživuje a stává se vyšším principem uvnitř lidí (tento božský člověk prostupuje jednotlivá lidská těla, je tedy kolektivní). *„Pozemský člověk je vytvořen z hmoty a je proto původně bezduchý a nehybný. Teprve, když se bůh Člověk zamiluje do této své pozemské podoby a sestoupí do ní, je mrtvá forma oživena – ovšem za cenu toho, že nebeský Člověk je v ní uvězněn a odsouzen od té chvíle i k nezbytnému dělení a množení³⁷.* Tento princip by bylo možné nalézt i mimo gnostické náboženské pojetí. Pro gnózi je charakteristický stesk po ztraceném ráji, po stavu před pádem Člověka a jeho spoutání zde na zemi.

Gnóze se opírá o židovské Písmo svaté, konkrétně, a hlavně o knihu Genesis 1:27, kde je uvedeno, že člověk byl stvořen podle Božího obrazu jako muž a žena. (člověk = žena + muž). Gnóze využívá židovské spekulace o nebeském Adamovi, ale jinak je interpretuje na základě

³⁵ Kraeling (1927) s. In, 74 v Počátky gnose vznik gnostického mýtu o božstvu Člověk, Petr Pokorný, 1969, str. 4

³⁶ Schenke (1962) s. 64n., 94. v Počátky gnose vznik gnostického mýtu o božstvu Člověk, Petr Pokorný, 1969, str.7

³⁷ POKORNÝ, Petr. *Počátky gnose: vznik gnostického mýtu o božstvu Člověk.* 2. vyd. Praha: Academia, 1969., str. 8

metody alegorie. „Pomocí této metody je starozákonní Bůh oddělen od všeho konkrétního Bytí.“³⁸

Je třeba zdůraznit, že „v gnózi není nepřítelem dobrého boha aktivní zlo, nýbrž hmota sama svým prostým bytím. Gnostické spasení neznamena vítězství nad zlem, nýbrž **ÚNIK** nebeskými sférami ze zkaženého světa“. Již zde můžeme předznamenat důležitost tohoto momentu pro naše téma o tajemství. Všimněme si, že se zde jedná o pohyb od hmoty k/do nebeských sfér, tedy „sód“, tajemství. Dochází tu k pohybu do tajemství, nikoliv naopak, že by se tajemství uvádělo do pohybu. V gnózi je tajemství především statické a člověk se do něho má uchýlit.

Další „geometrií“ gnóze je princip postavení dvou protikladných prvků proti sobě na principu dualismus. Petr Pokorný upozorňuje, že je to ovšem vnější rys gnóze. V jejím jádru jde o „*spiritualizaci magického vztahu **soupodstatnosti** člověka s božstvem a výsledkem pocitu je nesouměřitelnost osobního náboženského prožitku s realitou společnosti.*³⁹“

Dále Petr Pokorný popisuje prožívání gnostika: „*Gnostik pociťuje hlubokou jednotu s božstvem. **Intuitivně** poznává (gnose – odtud se nazývá gnostik), že je součástí božského rodu. Na druhé straně pociťuje hluboké odcizení změněnému a složitému světu, který vidí v rukou nižšího vědomého božstva. Svě uvěznění na zemi spojuje s osudovým nedopatřením v božském světě. Nevidí konkrétní možnost nápravy tohoto světa a všechno tělesné je mu proto léčkou, poutem, v něm je zajat. **Konečně je gnostik přesvědčen, že existuje možnost návratu.** Božstvo Člověk je už svým jménem výrazem touhy po útěku z dějinné existence k metafyzické esenci lidství a z individuálního bytí k naddějinné jednotě. Tento návrat se děje „vypnutím“ smyslů a nejvyšším možným oslabením sociálních vztahů, tedy askesí.“⁴⁰“*

Vznik gnóze

V této části se pokusíme na základě práce Petra Pokorného udělat malý přehled o vzniku gnóze od mysterijních kultů až po sofistickou filosofii. Nyní se podíváme na společenskou situaci, v níž gnóze vznikala:

V 1.století n.l. došlo k velkému hospodářskému rozvoji, oslabení politické moci, růstu svobody jedince a docházelo k propojování společností a jednotlivých kmenů. Římský svět,

---

³⁸ POKORNÝ, Petr. *Počátky gnóze: vznik gnostického mýtu o božstvu Člověk*. 2. vyd. Praha: Academia, 1969, str. 14

³⁹ Tamtéž, str. 26

⁴⁰ Tamtéž, str. 14

pod kterým se vše odehrávalo, byl jakousi dnešní globalizací v malém. „*Městský člověk se stává kosmopolitou, a přitom se stále víc utíká do soukromí a je zaujat osobními problémy. Ztrácí možnost ovlivnit nejen politiku impéria, nýbrž i správu vlastního venkovského zázemí. V této situaci již nelze prolínající se kultury sladit s rozčleněnou společností sestavením nového panteonu, nebo vytvořením božstva zahrnujícího v sobě více vlastností. První populární reakce člověka, který zjistil, že **mýtus jeho božstva nesouvisí přímo s jeho vlastní činností a že jeho božstvo není jediným a nejvyšším**, byla snaha získat si více božstev jejich souběžným, uctíváním. Lidé se nechávali zasvěcovat do více kultů, a tak hleděli zachytit společného jmenovatele všeho náboženství. Zejména ve východních kultech, i když šlo o jejich helénistickou verzi.*⁴¹“

Jednou z velkých výzev bylo to, že se jednotlivé regionální kultury a božstva (chcete-li náboženství) začali střetávat nebo mísit a tím se začalo formovat náboženské přemýšlení. To mělo dva směry:

„*Východisko se nabízel v prohloubené abstrakci, která vyvěrala tendencí k spiritualizaci a tendencí k monoteismu. K pozemskému světu se vztahovaly jen obecné výpovědi o významu božstev pro kosmické a biologické procesy. Zůstal však zachován jeden důležitý rys staršího náboženského vztahu mezi bohem a člověkem: **vztah souposdstatnosti, který byl základem životní rovnováhy, a který byl dříve vyjadřován magií**. Spiritualizace tuto představu z kultivovala, ale nepřekonala. **Spíše ji potvrdila i za cenu toho, že těžiště zájmů bylo přeneseno mimo lidské vztahy.***⁴²“

Můžeme si zde všimnout, že se náboženství přesouvalo především do soukromé sféry člověka s procesem osobní spiritualizace. Tam, kde se na jednom místě objevilo více kultů, tak si člověk vybíral anebo se snažil uctívat (pro jistotu) všechny bohy. Antický svět od dnešní doby byl rozdílný tím, že víra v bohy byla věcí veřejnou a také státotvornou, a tak byla od dnešní globalizované situace více výrazná sféra profánní a posvátná. Do posvátné sféry byl člověk zasvěcován, a to skrze kult oficiální či tajný (soukromého, tajný kroužek, uskupení). Šlo o tzv. mystéria.

Na živé dění v římském impériu reagovali lidé tak, že se utíkali před realitou, která člověka přesahovala k mysterijním kultům, „*v nichž bylo splynutí s božstvem brzy spojováno*

---

⁴¹ POKORNÝ, Petr. *Počátky gnose: vznik gnostického mýtu o božstvu Člověk*. 2. vyd. Praha: Academia, 1969, str. 15-16.

⁴² Tamtéž, str. 15-16.

*s prožitkem nesmrtelnosti a zřejmě i překonáním osudu.*⁴³“ Docházelo ke spojení s nad-osudovým bohem. Vývoj gnose se rozvíjel především v židovských diasporních skupinách. Mysterijní kulty sami o sobě byly velmi přitažlivé a vycházely potřebě soukromého spirituálního kultu, ale v „antickém globálním dění“, bylo také třeba hledat univerzálnost. Mysterijní kulty se díky pohybu obyvatel, a především obchodníkům stále sblížovaly a „*tím byly jejich univerzální nároky kompromitovány*“⁴⁴.

Tajemství nemůže nikdy mít lokální charakter. Vždy musí být univerzální, tedy vše prostupující. V mysterijních kultech docházelo ke střetu jednotlivých tajemství. Tento střet otevřel cestu novým úvahám „o uchování představy soupodstatnosti s bohy prohloubením spiritualizace a monoteismu. Byla to cesta, která vrcholila gnosí.⁴⁵“ Gnóze byla vlastně rozvinutím učení mysterijních kultů ústících do tajemství „sód“ s vnějším rituálem zasvěcení, jehož podstatou bylo vyjádření zasvěcence „*vzdát se všeho individuálního a náhodného v dobrovolném sebeumrtvení a odevzdání vlastní existence nejvyšší věčné podstatě.*“⁴⁶“ Stále tu platí dynamika, že člověka je ten, kdo vstupuje do tajemství, snaží se sním splynout, stát se mu podobným na základě Božího obrazu v sobě/boží jiskry, neboť podobné přitahuje podobné.

Tajemství židovského stánku a chrámu

V antickém náboženském světě se vyskytovalo náboženství, které nikdy nezapadalo mezi ostatní, a to i ve svém přístupu k tajemství. Jeho jádrem byl nejdříve svatostánek a následně chrám, který byl architektonicky rozdělen. Toto architektonické rozdělení vyjadřovalo vzdálenost k tajemství. Nejdříve byly nádvoří, svatyně a velesvatyně, kam kněz vstupoval jednou za rok. Největší zajímavostí je, že v této velesvatyni byly jen svíce, ale žádná postava či socha boha, jak bylo v okolních kulturách zvykem. Zde se měla zpřítomnit Boží sláva. Ve velesvatyni bylo tedy nic – jinak řečeno, bylo zde Tajemství v objektivním smyslu. To je velmi dobře vyjádřeno v malém detailu, kdy do velesvatyně před Boží slávu mohl vstoupit jen kněz a ten měl na svém oděvu připevněné zvonečky, kdyby byl náhodou pro svůj hřích usmrčen. „*Dole na obrubě (roucha) připevniš granátová jablka z látky fialově purpurové, nachové a karmínové dokola na obrubě a mezi nimi zlaté zvonečky. Zlatý zvoneček a granátové jablko budou střídavě dokola na obrubě řízy. To bude mít Áron na sobě, když bude*

---

⁴³ POKORNÝ, Petr. *Počátky gnose: vznik gnostického mýtu o božstvu Člověk*. 2. vyd. Praha: Academia, 1969, str. 25

⁴⁴ Tamtéž, str. 18

⁴⁵ Tamtéž, str. 19

⁴⁶ Tamtéž, str. 19

konat službu. **Kdykoli bude vycházet, bude se ozývat jejich zvuk, aby nezemřel.** (Ex 28:33-35). Překlad Bible kralické: *A bude to mít na sobě Aron při službách, aby slyšán byl zvuk jeho, když vcházeti bude do svatyně před Hospodina, i když vycházeti bude, aby neumřel.* (Ex 28:35). S nadsázkou můžeme říci, že Áron neměl na svém kněžském rouchu zvonečky proto, aby při vstupu Hospodina nepolekal. Ale naopak, jen podle zvonečků věděli lidé stojící před vnitřní svatyní, že se Áron pohybuje a žije. Kněz vstupuje do velesvatyně k setkání s objektivním Tajemstvím, živým a svatým Bohem. Pokud někdo vstoupil vytáhnout usmrčeného kněze poté, co Boží sláva odstoupila (Leviticus 10), tak se mohli přesvědčit, že ve vnitřní svatyni není žádný bůžek, že tam není nikdo, a tedy také nic – jen „nábytek“ (Ex 37). Židovský kult měl také mysterijní prvky (očišťování, zasvěcování atd.), ale nebyl utvářen člověkem, ale samotným Tajemstvím Božím.

Boží Tajemství není odhaleno cele – Bůh se ještě nestal člověkem. Izraelitům se zjevuje v oblaku, ve své slávě atd., stále pro ně zůstává neznámý, skrytý a beztvárný. Pokud se Bůh zjeví, tak koná sám o sobě, ale zároveň to působí na rovině magie, kdy jedna síla zápasí proti druhé (1. Kr 18 – zápas Eliáše s Bálovými proroky o pravost Boha). Boží tajemství, které se zjeví, je vnímáno Izraelci především na rovině tremendum – bázně (více v části Posvátno), ale zároveň si Izrael uvědomuje, že jen Bohu lze důvěřovat a spolehnout se v modlitbě na něho. Pokud budeme pročitat Starý zákon, tak si lze všimnout dvou prvků ve vztahu k Tajemstvím (sód). První prvek je společný s mysterijními kulty a gnózi – nutnost očišťování, příprava srdce. Druhý prvek je pro Izraelity jedinečný, neboť když se připraví, tedy lépe vyjádřeno, pokud se připraví, tak čekají na reakci živého Tajemství. Čekají, co se stane. Živé Tajemství dokonce reaguje samo o sobě, pokud Izraelité jsou nevěrní, nepřipravení, tak je jim to skrze proroky vyčítáno – zvláště je to vidět u proroka Ozeáše. Tajemství, pokud mluví skrze řeč těla „body talking“, tak se ještě neinkarnuje, ale uzpůsobuje život proroka, aby byl zrcadlem Božímu lidu. Můžeme říci, že proroci svým životem jsou předzvěstí inkarnace Božího Tajemství.

Gnóze publica – public gnosis

Mysterijní kulty a gnóze nebyli jedinou formou, jak přistupovat k Božímu Tajemství. Zatímco počátek mysterijních kultů se vztahuje k náboženství Egypta a gnóze je jejich dokonalou formou se zásvěcným rituálem, tak mezi těmito dvěma proudy se objevují veřejné přístupy ztělesněné Sokratem, Platonem, Pýthagorem a jinými filozofickými školami antiky. Tito filozofové byli často obeznámeni s mysterijními kulty Egypta. Ovšem měli jiný přístup v tom,

že nechtěli vytvářet od světa a státu oddělené a uzavřené skupiny, ale chtěli, aby jejich myšlenky formovaly tehdejší antická města – městské státy. Toto potvrzuje také Konrad Dietzfelbinger:

Sókratova a Platónova „myšlenková škola“ mystérií se odlišovala „od těch dosavadních. V případě egyptských škol, Pýthagorovy školy mystérií a rovněž u řeckých škol v Delfách a Eleusíně, se jednalo o uzavřené instituty, v nichž probíhaly určité obřady a společné kultické slavnosti. Dále existoval, snad s výjimkou Pýthagory, mýtus, ve kterém se moudrost mystérií lidem z vnějšku představovala pomocí obrazů. U Pýthagory byl tento mýtus zřejmě nahrazen symbolikou čísel. Avšak u něho i u dalších škol mystérií bylo jádro moudrosti a cesty mystérií přísně tajené. V Sókratově a Platónově škole mystérií naproti tomu **chyběl nějaký ústřední mýtus s bohy a hrdiny, v němž by byla obsažena esence mystérií**, přestože se v Platónových spisech objevují různé mýty a podobnosti. Sókrates a Platón formulovali moudrost mystérií především pojmově, nejen v obrazech. Žáci mystérií ji proto také mohli pochopit. Co bylo dříve žákům mystérií v kultech a obřadech stavěno před oči symbolicky, to bylo v Platónově Akademii zprostředkováváno v rozhovorech prostřednictvím slov. Místo toho, aby byla moudrost mystérií utajována, byla nyní vysvětlována a zkoumána veřejně. Moudrost mystérií se přetavila do pojmů.⁴⁷“

Uzavřenost zde byla také, neboť záleželo, zda byl žák přijat učitelem. Vytvářela se tak společnost, kde se ovšem o mystériích veřejně debatovalo a následně učitelé a žáci vstupovali do veřejného a politického prostoru s cílem formovat společnost. Ovšem uzavřená společnost často vzbuzovala nevoli a například Pythagorejci byli nakonec jako skupina vyhnáni (více v části věda a tajemství). Pro naše téma je zajímavým postřehem to, že pokud se tajemství mysterijních kultů a později gnóze stane veřejným tématem, tak přijde o své posvátno – chybí u něj vztah k bohům. Tím, že je tajemství zbaveno posvátna, tak se stane méně přitažlivým a fascinujícím, ale také méně klamným a více racionálním, mechanickým a neživotným. Takové tajemství se projeví jako lidská moudrost a sami tito velcí filozofové nepopírají, že jsou to oni, kdo se snaží sjednotit a vnímat zákony stvoření. Stále je tu stejná dynamika, stejný pohyb jako u mysterijních kultů, tak u gnóze – **je to člověk, kdo se svým úsilím snaží dosáhnout tajemství**. Sókrates a Platón přinesli do mystérií otázky a spekulaci. Zatímco mysterijní kult byl založen na mýtu, který se prostě předával a více se o něm nespekulovalo, tak Sókrates se ptal svých protivníků, jak ví, že něco ví a došel k tomu, že to, co dotyční vědí, je vlastně iluze, protože stále zbývá mnohé, co nevědí. „Sókrates věděl až

⁴⁷ DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mystérií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str 135-136.

příliš dobře, že nejhorším nepřítelem každého „obrácení“, o které na cestě mystérií jde, je klamná představa a předsudek, že vím přesně, jak se to s určitými vlastnostmi, principy a skutečnostmi má. Iluze, že se dobře vyznám např. v otázce cíle lidského života nebo v podstatě člověka, nebo i jen ve vlastní aktuální duševní situaci, je největší překážkou pro skutečné nahlédnutí a připravenost zbavit se pout, svazujících s jevovým světem.⁴⁸“ Sókrates shledal mysterijní kultury jako nedostatečné, neboť nabízely uvedení do úplného poznání, ale to by musely obsahovat vědění všech lidí, celého lidstva a to nemohly. Proto vždy bylo něco, co lze odhalit i mimo tyto kultury a pro to něco mimo ně, vlastně nevěděli ve skutečnosti nic – dnes bychom jednoduše řekli – jejich pravda byla částečná, byť v šatech posvátného. Jak Sókrates dělal tuto relativizaci mystérií?

*„Sókrates zjevně věděl, že život má dimenze, které daleko přesahují jevový svět. Objevil, že všechno, co konvence a na smysly vázaný rozum vypovídají o rozhodujících životních otázkách je nespolehlivé. Musel si přiznat: vím, že o těchto životních otázkách nevím nic. Pohlédl pravdě do očí **a unesl to NIC, které se otevírá před člověkem jako propast**, když se zeptá: co vlastně vím z **vlastní zkušenosti** o životních otázkách Odkud, Proč a Kam?⁴⁹“* Správnost svého pochybování si Sókrates ověřil tím, že se ptal moudrých na odpovědi a shledal je jako **částečné, nikoliv o životě a Bohu vše vypovídající**. Sókrates se tak dotkl hranic objektivního Tajemství.

Nabízí se zde inspirativní analogie s buddhismem a zakladatelem Siddhárthou Gautamem – Buddhou. Ten také podobně jako Sókrates shledal kultury své doby jako nedostatečné a snažil se najít jinou cestou. Jak Sókrates, tak Buddha se museli vyrovnat s fenoménem nicoty a oba se snažili svým úsilím co nejvíce splynout s Bohem, pochopit zákony stvoření a celého života. Lze zde vnímat velmi silně anabatický přístup k Tajemství ze strany člověka, ale žádný katabatický pohyb ze strany Boha, Tajemství, Sód. Sókrates, Buddha a Platón nám ukazují, jakých vrcholů a výstupů lze dosáhnout ze strany člověka na lidské úrovni a paradoxně nám svými úspěchy odhalují vrcholy, které jsou limity lidského výstupu.

„Strach ze smrti musí pociťovat jen ten, kdo se identifikoval s tělem a jehož vědomí se vztahuje výlučně k tělu. Když zmizí tělo takového člověka mizí s ním také vědomí. Identita, vytvořená z těla, jeho smyslových vjemů, pocitů a myšlenek, se rozkládá s těmito smyslovými

---

⁴⁸ DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mystérií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str. 116

⁴⁹ Tamtéž, str. 127

vjemy, pocity a myšlenkami. Ale ten, jehož identita je zakotvena v duchovním řádu a jehož vědomí žije ve světě nepomijivého ducha, se při ztrátě rozkladu své identity obávat nemusí.⁵⁰“

Sókrates svým vlastním životem naplnil své učení a o jeho smrti a vztahu k tělu napsal jeho žák:

„Jistě to byly zvláštní dojmy, které jsem přitom měl. Ani mne totiž nejímala lítost, že jsem přítomen smrti svého druha; vždyť se mi jevil ten muž tak šťastný, Echekrate, i svým chováním i svými řečmi, jak nebojácně a důstojně umíral, že mě napadlo, že on, ani když jde do sídla Hádova, nejde tam bez božího řízení, nýbrž že i tam se jemu dobře povede jako snad nikomu jinému.“⁵¹

Je možné vystoupit na Mount Everest poznání smyslu života, rozhlédnout se po krajině, světě a zemi, ale stále jsme na vrcholku zemské hory, nikoliv v nebi, stále jsme nevstoupili před Boží trůn natož do jeho náruče.

Přesto křesťané dokázali rozpoznat že Sókrates a Platón ze všech lidí, vlastním úsilím nejlépe nahlíželi Boha, a proto si je považovali a uznávali jako svaté pohany, přivlastnili si je a jejich učení používali pro hlásání a podepření evangelia o vtělení Božího tajemství. Sókrates přispěl k vývoji teologie svým věděním o nevěděním, čili, svojí znalostí ničeho. Jeho učení mělo katolický princip. Nejen něco, ale i nic. Nejen nic, ale i něco. Jen takto lze vnímat naše vědomí Tajemství jako celé, protože bez nic se naše věděním zredukuje na „jen toto (co znám)“. Otázkou je, co je to to nic. Co je to nicota a jak lze myslet nic. Tyto otázky se vracejí do teologie, jsou často potlačovány, tajemství je vytěšňováno. Nic je udržováno na poli mystiky zvláště, když scholastika dopustí rozvod mezi racionalitou a spiritualitou a tak samotné Tajemství, které v principu obsahuje stránku racionální i nadracionální rozdělí (více rozvedeno v části Posvátno). Tématika nicoty se pak vrací s tématem nuly a vakua a o ní budeme pokračovat v části Tajemství ve vědě. Jakýmsi zástupným západním představitelem tohoto apofatického proudu se stane mystik Mistr Eckhart.

Apoštol Pavel a Aeropag (Sk 17:16 – 34)

Sám apoštol Pavel se setkal s touto veřejnou gnózí (public gnosis) při svém pobytu v Athénách. Ve městě bylo mnoho modlářství a on byl tím znepokojen. Je zde poznamenáno,

---

⁵⁰ DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mysterií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str. 130

⁵¹ PLATÓN. *Faidón*. 6., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-158-7. (Faidón I, 58e)

že s ním rozmlouvali epikurejští a stoičtí filozofové (Sk: 16:17a) a apoštolova zvěst se jim zdála **náboženská**, neboť **mluvil o Ježíšově zmrtvýchvstání (Sk 16:17b)**. Chtěli poznávat veškerou moudrost, a tak ho pozvali, aby jim řekl o svém učení – byli zvědavý na tu podivnou zvěst (Sk 17:20). A v tom se projeví genialita apoštola Pavla, který nezačne mluvit hned o Ježíši Kristu, ale začne od neznámého Boha a jeho oltáře – tedy od Boha neznámého, od Boha ničeho. Schválně již píšeme Boha s velkým B, protože sám apoštol Pavel identifikuje tohoto neznámého boha jako Boha. Mluví o něm jako o Bohu Stvořiteli, který je místně nepolapitelný, který je na lidech nezávislý, naopak, dává všemu život (Sk 17:24). Je velmi důležité, že se **Pavel odkazuje na Boží stvoření jako něco, z čeho lze poznat Boha a dopátrat se ho (Sk 17:27)**. Svým způsobem tedy potvrzuje úsilí těchto filosofů. Ale pokračuje a zdůrazňuje, že byl čas – do příchodu Ježíše Krista – „*kdy lidé nemohli ještě pochopit*“, ale **NYNÍ** apoštol zvěstuje vše, co je třeba k pochopení, přijmutí a obrácení se (Sk 17:30). Ježíšovo zmrtvýchvstání je důkazem, kdy Bůh demonstruje, předvádí, ukazuje prvo-zmrtvých-vzkříšeného (Sk 17:32). Vzkříšení je pro filozofy kamenem úrazu, nemohou to pochopit a uchopit – nevěří. Přesto několik lidí uvěří. Proč nemohli filozofové uvěřit? Vzkříšení patří již do sféry – moderním jazykem řečeno – náboženské. Byli to oni, kdo se snažili s Bohem splynout, pochopit zákonitosti kosmu, světa a nabýt veškeré moudrosti. Ale Bůh, který křísí lidi? Tajemství, které samo o sobě jedná? Nesmrtelnost? To není přece **UČENÍ!** Učení je proces, kdy učitel svého žáka do něčeho zasvěcuje, předává mu schopnost něco chápat, ovládat, ale jak by mohl nějaký filozof učit, jak se vzkřísit?

Neškodný neznámý bůh, kterého Athéňané „*ještě neznali*“ (Sk 17:23) se jim z ex nihilo skrze zvěstování apoštola Pavla projevil ve své plné živosti a moci tak velké, že byla až k neuvěření a nepochopení. Poznávací schopnosti filozofů narazili na svoji hranici. Když byl Pavel v Efezu, tak zde ukázal, že tyto kultury měly nejen náboženský rozměr, ale také jiný.

Pavel a Efezané

V Efezu apoštol Pavel způsobil krizi podnikání výroby napodobenin Artemidina chrámu. Místní obchodník svolal své kolegy a prohlásil:“ *Mužové, víte, že z této práce máme blahobyť, a vidíte a slyšíte, že tenhle Pavel přemluvil a svedl mnoho lidí nejen z Efezu, nýbrž z celé provincie. Říká, že bohové udělaní lidskýma rukama nejsou žádní bohové. Je nebezpečí, že nejen náš obor ztratí vážnost, nýbrž i chrám veliké bohyně Artemidy nebude považován za nic a bude upadat sláva té, kterou uctívá naše provincie i celý svět.* (SK 19:26-27)“ Toto

vyjádření je zaznamenáno jako spontánní vyjádření prostého obchodníka, který **intuitivně nazírá** oprávněné ohrožení. Kolem Demetria se srotí dav a začne být fanatický (Sk 19:28).

Až teprve městský tajemník je uklidní potvrzením toho, co chtějí slyšet: „*Efezané, kterýpak člověk by nevěděl, že město Efez je strážcem chrámu velké Atermidy a jejího obrazu seslaného z nebe. (Sk 19:36)*“

V těchto dvou událostech můžeme vidět odlišné momenty. Když se apoštol Pavel setká s filozofy a jejich veřejnou gnózi, tak ji přijímá a jakoby ji chce dovést skrze využití oltáře Boha, kterého mezi pantheonem bohů ještě neznají. To, co bylo vyrobeno lidskýma rukama, využívá k tomu, aby poukázal na věci nebeské. Je-li jeho učení odmítnuto, tak se mu filozofové vysmějí a vlastně ho považují za neškodného (Sk 17:32). V Efezu je situace opačná. Začne-li tu apoštol zvěstovat Ježíše Krista, tak to ohrožuje místní kult, vše co na něj navazuje a relativizuje to, co bylo dáno z nebes – Artemidin obraz. Tento obraz je konkrétní, má tvář, není něčím neznámým jako oltář v Athénách. Lidé intuitivně cítí ohrožení, a tak to vyvolává pohoršení a snaží se zjednat nápravu. Tam, kde je skutečné Tajemství – byť jako nevědomost – tak je možné ho využít pro zvěstování živého Boha, ale tam, kde se něco či někdo vydává za boha, tak dochází skrze objektivní a pravé Tajemství, které je nepolapitelné, k relativizaci lidského výmyslu boha či sféry posvátna.

Apoštol Pavel jakožto bůh sám?

Při svém zvěstování Pavel konal také zázraky, a tak se jevil sám jako bůh. Jeho zázrak uzdravení se mu takto vymstíl v Lystře (Sk 14:8-18), kde uzdravil chromého, na kterém viděl, že **věří v Boží moc**, tedy v moc, která je živá, která je Tajemstvím a může změnit jeho trpký osud. Když byl onen muž uzdraven tak ho všichni shromáždění začali lykaonsky provolávat: „**Bohové připodobnivše se lidem, sstoupili k nám.** (Sk 14:11 – překl. Bible kralická)“. Barnabášovi pak začali říkat Zeus a Pavlovi pak Hermes (Sk 14:12). Zde se setkáváme s velkým paradoxem našeho tématu a nutností rozlišovat.

Mohl Pavel a ostatní apoštolové považovat Ježíše za Boha, jenž se připodobil člověku? Jaký je rozdíl v tom, když apoštolové nakonec rozeznali Ježíše jako Krista, Boha a Pána a tím, jak rozlišili Lyakonští Barnabáše a apoštola Pavla jako Dia a Herma? V čem spočívá pravost objektivního Tajemství?

Rozdíl je v tom, že objektivní Tajemství má v dějinách kontinuální existenci a také své projevy. Za Ježíšem stojí dlouhá řada proroků a proroctví, které se v Ježíši naplňují, zatímco za pokusem zbožštit Barnabáše a apoštola Pavla stojí mýtus o tom, že některý z bohů na sebe

vzal lidskou podobu a také to, že dav jednal spontánně. Navíc, Pavel sám popírá, že není Bohem, což bohové nedělají. Dokonce ani Ježíš nepopřel, že je Božím Synem naopak, byl odsouzen za rouhání (Mt 26:62-65). Pavel se odkazuje na Boha, který stvořil nebe a zemi, tedy na to, že on není stvořitelem, že je tu někdo více nežli on.

Všimněme si, jak apoštol Pavel sám musel reagovat na různý přístup k tajemství. Zvěstovat objektivní Tajemství Boha mu přinášelo spíše problémy, než výhody. Ten, který se zadíval do oslepujícího světla Tajemství (Sk 9:3) musel hledat cestu, jak vysvětlit Nevysvětlitelného, jak dát pochopit Nepochopitelného, jak zvěstovat o tom, kdo přesahoval představivost všech lidí jeho času. Apoštol Pavel nesl k lidem Tajemství, které bylo větší a hlubší než tajemství mysterijních kultů a gnóze. Bylo tak neuvěřitelné, že je to Bůh sám, ten všudypřítomný, který se stal lokálním. Bůh všemohoucí se stal nemohoucím na kříži. Křesťanské Tajemství je do jisté míry tak nepochopitelné, že to vytvářelo živnou půdu pro gnózi v křesťanském hávu. Bylo tu pokušení vytvořit křesťanské tajemství, jehož plného poznání by bylo možné získat vlastním úsilím a snahou splynout s Ježíšem Kristem. Inkarnace Loga nabízela možnost objevovat božskou a již inkarnovanou jiskru v nás samých, kterou je **nutné pouze** rozvíjet. Půdu pro křesťanskou gnózi předpřipravili mysterijní kulty a filozofové. Nejznámější se stala gnóze proroka Máního, která se pak dějinami církve nese a které mnohé ovlivnila. Pojdme se podívat na křesťanskou gnózi a sledujme dále linii našeho zkoumání. Stále se objevovali lidé, kteří přistupovali k Tajemství jako k něčemu, čeho se lze zmocnit, uchopit a mít nad ním kontrolu a postavit na tomto svém poznání své učení a případně z toho být živ.

Gnóze a prvotní křesťanství

Gnóze se stala univerzální, všeobecnou, s provokativní nadsázkou můžeme říct – katolickou (*catholica*) a začala se úspěšně šířit nikoliv tak, že by se jejím přijetím musel zasvěcenec zříci svého náboženství, ale tak, že na základě principu všeobecnosti začala pronikat a prostupovat skrze učení filozofů a křesťanství, začala se stávat jejich součástí podobně, jako když katolická církev do sebe přijímala „to dobré z pohanství“. Pokud se křesťan zasvětil tajně gnózi, tak se nemusel vzdávat své křesťanské víry, ale stal se součástí „spirituálního hnutí“, které mu nabízelo tajnou interpretaci Písma svatého a vedlo ho na elitářské cestě ke sjednocení s Bohem. **Takovýto zasvěcenec se musel vzdát například masa, nikoliv svého náboženství.** Gnóze se stala nebezpečnou pro církev, neboť sama měla katolický rozměr skrze který pronikala do církve skrze své židovsko-helenistické kořeny. Tyto kořeny **gnózi** přirozeně přibližovaly k církvi. Například „*Orfismus i jiné řecké mytologické tradice měly*

mimořádnou výhodu v tom, že mnoho z nich mělo svou učenou obhajobu ve starší filosofické tradici vrcholící Platónem. Gnostičtí vykladači mohli vedle alegorické metody přejmout z platonizujících filozofických škol především ideu mimosvětského transcendentního božstva, nesmrtelnosti duše, intuitivního nazírání nejvyšší pravdy ve svaté extázi a rozpomínání se na dřívější jednotu duše s božstvem.⁵²“

Gnóze chtěla při setkání s křesťanstvím na sebe vzít jeho podobu a měla tendenci potlačit své pohanské kořeny. Jedním přechodovým dokumentem mezi „pohanskou“ a křesťanskou“ gnosí může být tzv. Naasajský traktát. Gnóze se stala křesťanskou v momentu, kdy překonala myšlenku židovské výlučnosti, přijala princip univerzality (katolicity) a začala pronikat do jiných náboženských systémů a brát na sebe jejich podobu. Jednou z nejvýznamnějších osobností křesťanské gnóze je Valentinus, který když neuspěl roku 140 po Kr. jako uchazeč o biskupský úřad, nastoupil cestu samostatného gnostického myslitele. Gnóze byla tedy pro Valentina jakousi alternativou.

Důležitější je, že gnóze se vyskytuje už v Písmu svatém jako proud, vůči kterému se apoštolové vyhraňují a to ve Skutcích apoštolských 8:9-24 v příběhu o tzv. Šimonu Mágovi, který působil v 1. století n. l. v Samaří jako divotvůrce. V Šimonu Mágovi lze vidět konkrétní aplikaci a podobu gnóze v židokřesťanském prostředí a v přítomnosti prvotních křesťanů. O Šimonu Mágovi se mluví jako o ztělesněném „sód“ – *On je ta božská moc, která se nazývá veliká. (Sk 8:10).*“ Lidé ho tedy považovali za Boha, a tak byl v jistém smyslu konkurentem vtěleného Krista v Ježíši z Nazareta. Šimon Mág „*se prohlásil za inkarnaci ducha (Nús) a tím věčně i za Mesiáše, jehož osoba, učení a hnutí měly být odpovědí na eschatologické očekávání židovstva.*“⁵³ Šimon Mág měl navíc ženu Helenu a tak přispěl k rozvoji feministické gnóze. Šimonovo hnutí se nakonec rozpadlo po jeho smrti. Šimon Mág neodolal – na rozdíl od Ježíše (Mt 4:5-7) či apoštola Pavla (SK 14) - pokušení sebezbožštění. Natolik se přiblížil k tajemství a sjednotil se s božstvem Člověk v sobě samém, že nakonec sebe prohlásil za Boha – či se minimálně nechal od druhých považovat za božského. Šimon Mág zároveň dokázal vidět, že v apoštolech působí pravá Boží moc a sám se nakonec dal pokřtít (Sk 8:13). Skrze apoštolu Tajemství přišlo aktivně k Šimonu Mágovi, gnostiku, který se stal součástí křesťanství. Přesto příběh o něm nekončí, neboť Šimon Mág byl svědkem zázraků a divů apoštolů a již jako křesťan si chtěl koupit podíl na moci Ducha svatého. Apoštolové mu vyčinili, Šimon Mág se kaje a prosí o modlitbu.

⁵² POKORNÝ, Petr. *Počátky gnóze: vznik gnostického mýtu o božstvu Člověk*. 2. vyd. Praha: Academia, 1969, str. 20

⁵³ Tamtéž, str. 32

Petr Pokorný ve své práci o gnosi připomíná, že skutečný střet křesťanství s **gnózí** se odehrál na rovině etické a důsledků či životního stylu z ní vyplývající. Důležitý střet s **gnózí** lze vidět v listě Filipským 2:5-16, kde se mluví o dvou důležitých věcech. Je zde zdůrazněna dynamika, že Ježíš Kristus, který je způsobem bytí roven Bohu a je tedy samotným Tajemstvím, tajemnou Boží vládou („Sód“), nic nelpěl na své rovnosti, ale sám sebe zmařil a vzal na sebe způsob služebníka. Tedy, Tajemství samo je zde aktivní, sestupuje mezi lidi. Je to skandální (*scandalon*), který se v tomto biblickém úryvku objevuje jako charakteristika křesťanského typu Tajemství od toho gnostického (či jiného sestupujícího tajemství).

Dále je v následujícím čtení uveden důraz na morální jednání křesťanů tak, aby si plnili své denní povinnosti, jejichž plnění je jakousi „gravitací“ proti gnostickému spiritualismu, jehož důsledkem je buď přemrštěná askeze za účelem sjednocení s Bohem anebo nevázaný a hédonistický život na základě pocitu své božské vyvolenosti, zasvěcenosti – pocitu, že je člověk bohem a jako bůh může žít. V Prvním listu Timoteovi 6:20 apoštol Pavel výslovně varuje před gnózí. „*Gnose již nevystupuje jako scestný interpret křesťanského tajemství, nýbrž výslovně jako hereze.*“⁵⁴

Jak prvotní křesťanství naložilo s gnózí?

Můžeme vidět, že gnóze je zrcadlovým opakem ke křesťanskému Tajemství a na teologické architektuře gnóze nám o to více vynikne charakteristika křesťanského Tajemství. Církev gnózi ve skutečnosti neporazila. Tak jako vždy ji spíše prostoupila na principu katolicity. „*Církev gnostické pojmy přejala, naplnila je vlastním obsahem a kanonizovala je. Tím je zneškodnila.*“⁵⁵ Hlavním rozlišením je princip z 1. listu Janova 4:2-3: „Podle toho poznáte Ducha Božího: Každé vnuknutí, které vede k vyznání, že Ježíš Kristus přišel v těle, je z Boha; každé vnuknutí, které nevede k vyznání Ježíše, z Boha není. Naopak, je to duch antikristův, o němž jste slyšeli, že přijde, a který již nyní je na světě.“

Petr Pokorný shrnuje: „*Můžeme říci, že přitažlivý mýtus o božstvu Člověk ustupuje v křesťanské gnosi do pozadí proto, že v původní radikálně duchovní podobně vedl ke společenskému rozkladu (zanedbávání mezilidských vztahů), a protože jej křesťanství dovedlo*

---

⁵⁴ POKORNÝ, Petr. *Počátky gnose: vznik gnostického mýtu o božstvu Člověk*. 2. vyd. Praha: Academia, 1969, str. 34

⁵⁵ Tamtéž, str. 10

*christologicky přeznačit a přizpůsobit svým potřebám.*⁵⁶ “Cesta mysterijních kultů, gnóze, v dnešní podobě esoteriky a hnutí New age je vždy esoterická, tedy dovnitř směřující.

Závěrem

Gnóze svádí člověka k tomu, aby vstoupil do tajemství a „utopil se v něm“, neboť zde narazí na infinitivní regres tajemství. Každé postupné odhalování tajemství v gnózi vede k dalšímu tajemství. Nelze dosáhnout jeho dna. Je to tajemství, které člověka pohlcuje jako tekutý písek. Gnóze je nevyšším typem učením, kterým se člověk snaží Tajemství zmocnit, uchopit ho, ovládnout ho či ho manipulovat. Jejím základem je mysterijní kult, který je jakousi praxí gnóze a gnóze sama je rozvinutou teorií mysterijního kultu, který na sebe bere minimálně podobu zasvěceného rituálu. Proč se ale křesťanství obávalo gnóze, když její křesťanská forma mluví o Božím Tajemství? V čem se právě křesťanské tajemství odlišuje od toho gnostického?

VÝPOVĚDI AUTORŮ O PRAVÉM KŘESŤANSKÉ TAJEMSTVÍ

V této části si ukážeme výroky různých autorů, kteří se snaží popsat pravé křesťanské Tajemství, tedy ne-gnostický přístup k Božímu Tajemství. Napříč jednotlivými výroky lze vidět jednotící linku, která spočívá v tom, že autoři popisují něco objektivního a zároveň neuchopitelného. Důležité je demonstrovat těmito výroky, že autorům chybí jednoduchý termín, kterým by poukázali na to, co opisně a někdy zdlouhavě popisují.

Výroky:

„Vtělení je sice nejvyšší a nepřekonatelnou formou Božího zjevení tomuto světu, ale současně také jeho největším odcizením a zahalením. Božství je v Ježíšovi skryto a je zjevné opět jen víře. Ježíš Kristus je viditelným znamením přítomnosti neviditelného boha.”⁵⁷ (William Placher)

„To, co nás okouzluje je odhalování světla, které nám bylo skryté. Tajemství sama o sobě musí být jasnými, nádhernými pravdami. Temnota může spočívat jen na naší straně, pokud se naše oko od nich odvrací nebo přinejmenším není s to samo ze sebe proniknout až k nim a vyčerpát

---

⁵⁶ Tamtéž, str. 34

⁵⁷ KELLER, Erwin. *Velké tajemství církve: meditace k Lumen gentium*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995. ISBN 80-7192-065-7., str. 11

*je. Musí to být pravdy, které unikají našemu oku ne kvůli své vnitřní nejasnosti a zmatenosti, ale kvůli své přílišné nádheře, vznešenosti a kráse, které se ani nejbystřejší lidské oko nemůže přiblížit, ani by bylo oslněno.*⁵⁸“ (Joseph Scheeben)

*„Přestože se Bůh zjevuje, zůstává nevýslovným tajemstvím: „Kdybys ho pochopil, nebyl by to Bůh“*⁵⁹“ (Katechismus katolické církve)

*„Bůh, který přebývá v nepřístupném světle...“*⁶⁰“ (Katechismus katolické církve)

*„Bůh je skrytý ve zjevení a děsivé rysy, jež v této skrytosti našemu rozumu ukazuje, jsou příznakem jeho neochočenosti.“*⁶¹“ (William Placher)

*„Svatost (tajemství) je viditelné znamení, které zároveň obsahuje neviditelný tajemný význam (...). Dospíváme tedy k tvrzení: bipolární paradox je šifrou živého tajemství živého Boha v tomto světě“*⁶²“ (Ctirad Václav Pospíšil)

*„Neslýchané smíšení! Paradoxní směsice! Ten, který JE, se stává; Nekonečno je stvořeno a uzavřeno do prostoru... Slovo se činí smyslově vnímatelným, Neviditelné viditelným, Nedotknutelné dotknutelným, Nečasové vstupuje do času, Syn Boží se stává synem lidským!“*⁶³“ (Henri de Lubac)

*„Odvracejí se od církve, ať už s olympským klidem jako Goethe nebo v dionýsovském hněvu jako Nietzsche. Jako kdyby říkali: Tak vy prý jste tělem Kristovým – tělem Božím! Copak je Boží tělo uplácáno z tak hrubého těsta? A vyjasněme si ještě něco: Cožpak může mít božství nějaké tělo?“*⁶⁴“ (Henri de Lubac)

„Bůh je absolutní tajemství, vymykající se pádným důkazům, které platí pouze v předmětném světě. Bůh není disponovatelný předmět. Bůh není dokazován, Bůh prokazuje sám sebe. I když

---

⁵⁸ Teologické studie 2/2006, Matthias Joseph Scheeben, Tajemství křesťanství všeobecně, překlad Martina Pavelková

⁵⁹ Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6., čl. 230

⁶⁰ Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6., čl. 52

⁶¹ Teologické studie 2:2006, Rezence Placher, William C., The Domestication of Transcendence, How Modern Thinking about God Went Wrong, Westminster John Know Press, Louisville, Kentucky 1996, xii – 215s., recenzoval Jaroslav Vokoun

⁶² POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2005. Teologie (Karmelitánské nakladatelství: Krystal OP). ISBN 80-85929-77-5., str. 115.

⁶³ LUBAC, Henri de. *Meditace o církvi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-120-9., str. 28

⁶⁴ LUBAC, Henri de. *Meditace o církvi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-120-9., str. 141

neexistují žádné důkazy Boha (Beweise), existují přece odkazy k Bohu (Hinweise).⁶⁵“ (Horst Georg Pöhlmann)

„Platí, že naše výpovědi o Bohu jsou pouze analogické, protože mezi stvořením a Stvořitelem existuje poměr podobnosti, která je zároveň nepodobností, pak můžeme říci, že o Bohu vypovídáme pouze v „podobnostech“, která jsou zároveň „nepodobnostmi.“⁶⁶“ (Ctirad Václav Pospíšil)

„Obrazy světla – Slunce, plamen, jiskra, oheň – se v různých mystických a gnostických systémech často vyskytují už od starověku. Bůh je světlo a halí se oblakem, protože nikdo by nesnesl pohled na jeho jas. Člověk nesnese pohled na Boží tvář v jejím jasu (srov. 1. Mojžíšovu 23:20), může však proniknout do „světelného oblaku“⁶⁷“ (Encyklopedie mystiky)

„Dobro není ani stvořené, ani udělané, ani zrozené, ale naopak samo rodí a dělá dobrého.“⁶⁸“ (Mistr Eckhart)

MYSTERIUM TREMENDUM ET FASCINANS

RUDOLF OTTO

Úvod a přehled

Nejbližším vědeckým pojednáním a popisem charakteru křesťanského tajemství a tajemství obecně, je dílo *Posvátno* od Rudolfa Otty, německého teologa, indologa a fenomenologa náboženství. Tento autor se zabývá především fenoménem posvátna, ale skrze posvátno se dotýká tématu tajemství, neboť **MYSTÉRIUM JE FORMOU POSVÁTNA**⁶⁹. Tajemství vnímal jako něco objektivního a zároveň díky šířce svých zájmů a přesahu do jiných náboženství dokáže rozlišovat, co je obecná rovina posvátna a tajemství (ve všech

---

⁶⁵ PÖHLMANN, Horst Georg. *Kompendium evangelické dogmatiky*. Jihlava: Mlýn, 2002. ISBN 80-86498-02-6., str. 118

⁶⁶ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2005. Teologie (Karmelitánské nakladatelství: Krystal OP). ISBN 80-85929-77-5., str. 109

⁶⁷ *Encyklopedie mystiky*. Přeložil Helena BEGUIVINOVÁ, přeložil Danuše NAVRÁTILOVÁ, přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2000. Logos (Argo), sv. 1. ISBN 80-7203-267-4., str. 16

⁶⁸ SOKOL, Jan, ed. *Mistr Eckhart a středověká mystika*. 2. rozš. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-414-7., str. 160

⁶⁹ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8., str. 45

náboženství se nacházející) a zároveň odlišovat specifičnost tajemství v křesťanství, jehož nejdokonalejší formou je tajemství inkarnace Božího Syna.

Přehled pojednání a rozlišení jednotlivých zabarvení tajemství

Za posvátnem se vždy nachází tajemství a právě posvátno je vždy obklopeno tajemstvím a naopak. Můžeme říci, že posvátno a tajemství jsou navzájem perichoretické. Rudolf Otto nám pomáhá ukázat, že tajemství posvátna má tři základní charaktery:

- a. moment tremenda (třesu, bázně, respektu, atd. – nikoliv jen strachu samotného)
- b. moment fascinace (přitažlivosti, vznešenosti, vzrušení, magnetičnosti atd.)
- c. moment energie - tedy tajemství je něčím, co upoutá naši pozornost, zvědavost a ta nás uvádí svou fascinací do pohybu. Byť se tajemství může zdát být pasivní a statické, tak má aktivní energii, skrze kterou nás „svádí“.

Druhým důležitým aspektem zkoumání Rudolfa Otty je to, že v posvátnu, a tedy i v tajemství jsou dva momenty, jak se jeví lidskému rozumu a zkoumání:

- a. moment racionální (o tajemství lze nějak mluvit – především řečí mystiky)
- b. moment nadracionální (tajemství je zároveň neuchopitelné, nepolapitelné, a to má vliv na naše intelektuální citění, které je neuspokojené, neboť nemůže tajemství zcela proniknout)

Rudolf Otto zdůrazňuje, že moment racionální a nadracionální je v posvátnu, a tedy i v tajemství **a priori** a že se nachází v tajemství současně (racionální i nadracionální).

Tajemství tedy myslíme tak, že a priori znamená, že myslíme něco, co se dá rozumově reflektovat, ale nelze o tom vypovídat plně, ale pouze analogicky. Kdokoliv by chtěl mluvit o tajemství pouze ze stránky racionální, tak se musí zákonitě vypořádat s jeho nadracionální stránkou a pochopit a vysvětlit jeho nepochopitelnost a kdo by o tajemství chtěl mluvit pouze z nadracionální stránky, tak se musí vypořádat s tím, aby vysvětlil, jak je možné, že můžeme tajemství vůbec nějak vysvětlovat a mluvit o něm – tedy jak je možné, že je o tajemství možné vůbec racionálně hovořit, nikoliv jen na úrovni citů či snů. V dějinách lze sledovat, jak docházelo k disharmonii v diskuzích o tajemstvích Božích a kdy se zdůrazňovala racionální stránka proti té nadracionální (spor s Lutherem) či nadracionální stránka proti té racionální (pietismus).

Racionalitu a nadracionalitu a její spojení Rudolf Otto demonstuje na příkladu zázraku. Zázrak je proti rozumu, je nadracionální. To je ovšem pohled neúplný. „*Vždyť tradiční teorie zázraku jako případu, kdy přirozený kauzální řetězec přeruší bytost, která sama tento příčinný řetězec stanovila, je přece tak hrubě „racionální“, že už ani racionálnější nemůže být.*⁷⁰“ V tajemství zázraku, který se může zdát být na první pohled naprosto nepochopitelný a nadracionální je také a priori racionalita, která může vysvětlit, co se tu přihodilo, co se to událo za událost, kterou označujeme jako zázrak.

Nyní se podíváme na jednotlivé prvky v souvislosti s tajemstvím.

Pocit stvořenosti – počátek objektivního tajemství

Pokud by člověk nahlížel sebe jako Boha, tak by se znal dokonale a dokonale by znal všechno stvoření. Člověk jako jedinec i jako lidstvo ovšem nemůže znát vše a vždy pro něj něco bude tajemstvím – ať už je to pro muže logika ženského uvažování či pro lidstvo šíře vesmíru. Tato nevědomost vede člověka k uznání, že on sám je stvořením, nikoliv Stvořitelem. „*Opovážil jsem se mluvit s tebou já, který jsem prach a popel*“ (Gn 18:27), vyznává Abraham, když se odvážil se svým Stvořitelem vyjednávat o osudu Sodomitů. Jedná se o příkladné vyznání pocitu stvořenosti, jak to nazývá Rudolf Otto a dále rozvíjí popisem, že jde o pocit Božího tvora, „*který se noří do své nicoty a ztrácí se vedle toho, co je nade vším stvořením.*⁷¹“ (O nicotě a stvoření ex nihilo více pojednáme v části *Věda a tajemství v souvislosti s tématem vzniku vesmíru a nuly*).

Tento pocit stvořenosti více objasňuje psycholog William James ve své knize *Druhy náboženské zkušenosti*, když říká: „*Je to, jako kdyby v lidském vědomí žil vjem čehosi reálného, pocit něčeho daného, představa něčeho objektivně existujícího, a ta působila hlouběji a platila obecněji než kterýkoli jiný jednotlivý vjem, který nás podle názoru dnešních psychologů přesvědčuje o realitě.*⁷²“

Téma objektivnosti tajemství je pro nás nesmírně důležité, neboť zatímco v gnózi je možné, aby si duchovní vůdce nějaké tajemství vymyslel a pak do něj uváděl jiné – tedy jde o subjektivní tajemství, tak křesťanství stojí pevně za tím, že pravé tajemství, o kterém hovoří,

---

⁷⁰ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8., str.18

⁷¹ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8., str. 24

⁷² OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8., str. 25 (z poznámky pod čarou č. 2)

je absolutně objektivní a tedy je něčím, co na člověka působí a ovlivňuje ho, jak to popisuje William James.

Na objektivnosti tajemství stojí jádro této práce. Je to tajemství, které vytváří církev nebo je to církev, která tvoří tajemství? Hruběji řečeno - je to objektivní tajemství, které svojí energií přitahuje lidi k Bohu nebo je to subjektivní tajemství, které lidé vytvářejí na základě svého citění a projekcí? Nejdříve se podíváme na základní charakter takového objektivního tajemství a následně si pomůžeme malým exkurzem do tvrdých věd matematiky, astronomie a kvantové fyziky. Existuje-li tajemství objektivně, tak musí být možné ho nalézt i v těchto vědách, které jsou na první pohled bez tajemství a vše vysvětlují. Není úkolem teologie dnes chránit právě prostor tajemství a demytologizovat mýtus o vševědouce vědy? Je-li tajemství objektivní, tak si člověka přitahuje samo, nehledě na to, zda je či není vědec, zda je či není členem organizovaného náboženství. Tajemství je jakousi objektivní přitažlivou silou pro člověka, který je sám sobě tajemstvím a podobné je přitahováno podobným.

Posvátné mysterium tremendum

Jednou z mnoha charakteristik tajemství je, že vyvolává bázeň – tremendum. Pro tajemství samo o sobě je toto téma velmi důležité, neboť bázeň je vyvolána nevědomostí člověka. Nová znalost by mohla ukázat, že vše by mohlo být jinak, člověk by musel například přehodnotit celou svoji kosmologii, jako se to stalo při prokázání heliocentrismu oproti geocentrismu Ptolemaiova modelu sluneční soustavy. Nejde tedy o klasický strach například z toho, že jsem si vědom, že danou bitvu s konkrétním soupeřem nemohu vyhrát. Bázeň je spojena s posvátnem a posvátno strach proměňuje v bázeň. „Hrůza se proměňuje v nemírně zušlechtěnou formu onoho hluboce niterného rozehvění a úžasu duše pronikajícího do jejích nejhlubších kořenů, i v křesťanském obřadu uchvacuje plnou silou při slovech svatý, svatý, svatý. Zní z Tersteegenovy písně:

„Sám Bůh jest přítomen,
vše zmlká znenadání
a s vroucí pokorou se před ním sklání.⁷³“

V bázni je spojena důvěra, láska, posvátno, tajemství až třesení. Bez lásky by Bůh byl jen samolibým postrachem a děsem jako nějaký démon, či zlý džin, o kterých píše Korán.

---

⁷³ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8., str. 30

Toto tremendum vyvolává tajemství samo o sobě. Zde se nám vrací pojem „sód“ rozvinutý z části této práce Tajemství ve slovnících. Jedná se o nebeskou vládu Boha, konkrétněji o jeho „nebeský dvůr“, který popisuje také E. Lange ve svém hymnu:

*„Před Tebou vzlétnou andělské kůry,
oči i tváře sklánějí,
když na ně hrůzně pohlédneš shůry,
a o tom chválu zapějí.
Tvůj tvor jen ustrne,
když cítí, že jsi zde
vždy přítomný a neustálý
a svět je naplněný
duchem, jenž nezná změny -
toť obraz, v němž se duch Tvůj halí.
Tvé vznešenosti pějí k chvále
na kolenou Ti službu činí.“⁷⁴*

V biblických textech tento náhled nejvíce rozvíjí prorok Ezechiél, který až fantasticky vykresluje Boha Jahve a jeho dvořanstvo.

Posvátný mysterium fascinans (tajemství žasnutí)

Jak lze definovat fascinans / úžas?

„Pokud pojímáme mysterium zcela přirozeně, znamená tajemství ve smyslu něčeho neznámého, nepochopeného, neobjasněného. To může být určitou analogií, ovšem náš předmět se tím plně nevystihne. Náboženské tajemno je, abychom to vyjádřili co nejvýstižněji, cosi „zcela jiného“, tháteron, anyad, alienum, něco divného a údivného, co se naprosto vymyká z oblasti obvyklých, chápaných a známých věcí, co působí jako jejich protiklad, a proto naplňuje údivem a ustrnutím.“⁷⁵

Tajemství je něčím zcela jiným, a to až do takové míry, že se může jevit jako ničím. Co je to tajemství? To je tajemství. Takže nic. Mohl by namítnou badatel. Ovšem v našem zkoumání nemůžeme být nikdy příliš rychle hotovy s tajemstvím, neboť se zde objevuje velmi důležitá tematika něčeho a ničeho, bytí a nebytí, stvořenosti a nestvořenosti. Dostáváme se zde do

---

⁷⁴ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8., str. 41-42 (Báseň E. Langa)

⁷⁵ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8., str. 37

oblasti vědeckého zkoumání stvoření ex nihilo, ideji nuly v matematice a výzkumu vakua atd. Vše jmenované se zabývá ničím z něhož se objevuje něco. Abychom mohli myslet nic, tak musí být něco a abychom si mohli uvědomovat něco, tak musí existovat také nic. Zvláště mystika využívá k vyjádření posvátna protikladů světla a tmy, něčeho a ničeho. „*A nicotou nemyslí něco, o čem nelze ani mluvit, nýbrž něco povýtce kvalitativně jiného a protikladného ke všemu, co jest a co si lze myslet. Ovšem popření, je to jediné, co se pojmem vymezí, aby se definoval moment mystéria.*“⁷⁶ Posvátno lze obecně vnímat na počátku a konci vesmíru, tedy tam, kde není jen otázka, jak vesmír vznikl, ale kde s tím „jak“ je také spojena otázka, proč vznikl či kvůli komu vznikl. Toto vyvolává v člověku úžas a údiv a je posvátnem přitahován, aniž by byl členem náboženské organizace.

SYNTÉZA A ROZLIŠENÍ – GNÓZE, POSVÁTNO, EZOTERIKA A OBRAT K EXOTERNÍMU.

V této části uděláme souhrn předešlého, neboť si tato práce vyžaduje „shrnující zastávky“. Ve slovníkové části jsme mohli získat základní přehled. Následně jsme se podívali na tajemství charakterizované formou mysterijních kultů, gnóze a ukázali omezenost gnostického tajemství a možnost, že gnóze je ta, která tajemství vytváří. Dále jsme ukázali na tématu posvátna, že tajemství musí být nutně objektivní, aby nebylo klamem a že má a priori stránku racionální a nadracionální a že jedním z autentických charakterů objektivního tajemství je vyvolávání *tremendum et fascinans*, tedy bázně a úžasu. Přes toto všechno nedokážeme postihnout charakter křesťanského tajemství, které je anti-gnostické oproti charakteru tajemství v gnose. Je evidentní, že **nám v teologii chybí pojem pro snadné uchopení a odlišení identity křesťanského a ne-gnostického tajemství.** V části Tajemství ve slovnících jsme mohli zachytit pokus o pojmenování charakteru křesťanského typu tajemství termínem „**open secret**“ = **otevřené tajemství**. Abychom dokázali potřebu takového jasného a jednoduchého pojmu, tak se podíváme na srovnání ezoteriky, která je jakousi neognozí a sama nám ve své kontradiktornosti nabízí východisko pro nalezení správného pojmu pro charakterizování identity pravého křesťanského, ne-gnostického tajemství.

---

⁷⁶ OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8., str. 39

Na rozdílnost vnímání tajemství gnózi a křesťanstvím upozorňuje také Konrad Dietzfelbinger ve své knize Školy mysterií a dovolíme si delší citaci, jak vnímá křesťanský přístup k tajemství v kontextu módní gnóze:

*„Také prvotní křesťanství bylo školou mysterií. Z různých důvodů nám to zprvu může znít podivně. Pod školami mysterií jsme zvyklí představovat si skupiny působící ve velmi malém okruhu, jejich učení a praxe se před okolím přísně tají. Této představě však jasně odporuje velká organizace církve, která po mnoho století reprezentuje křesťanství. Zdá se, že snaha prvotních křesťanů nezatajovat, ale naopak předávat svou nauku a praxi, pokud možno všem lidem bez rozdílu, vyvrací tvrzení, že prvotní křesťanství bylo školou mysterií. Odhlédneme-li od skutečnosti, že zde opravdu neexistovala snaha o utajování, bylo prvotní křesťanství přesto svou podstatou školou mysterií. Učení prvotního křesťanství, cesta, po níž se vydali prvotní křesťané, cestu, kterou šel zakladatel křesťanství a jeho vztah k jeho žákům – to vše přesně odpovídá vlastnostem škol mysterií, jak se s nimi setkáváme i v Egyptě, u Pýthagorase, Sókrata a Platóna. Kromě toho můžeme v kruhu žáků, který se vytvořil kolem Ježíše jako zakladatele křesťanství, a u prvotních křesťanských obcí, např. u té Pavlovi, přece jen hovořit o jistém druhu utajování. Nebylo to však utajování záměrné. **Tajemství se samo chránilo tím, že ho mnozí nedokázali pochopit. Pro ně zůstávalo učení, praxe i osoba zakladatele křesťanství skrytým tajemstvím, i když o něm mohli všude číst nebo slyšet.** Prvotní křesťané i zakladatel křesťanství si této věci byli vědomi. A tak Ježíš svým žákům poté, co jim a zástupu dalších posluchačů vyprávěl podobenství o různém působení Ducha v člověku **podle jeho vnímavosti**, např. řekl: „Vám je dáno znát tajemství Božího království, ale těm, kdo jsou vně, je to vše hádankou“ (Mk 4:11). Rozlišoval tedy mezi žáky mysterií, kterým „je dáno tajemství Božího království“, a lidmi, kteří „jsou vně“, **protože nedokáží bezprostředně rozumět. Tento prostor „mimo“ nevytvářejí zdi školy mysterií nebo mlčení jejich žáků, ale LIDSKÁ NEVNÍMAVOST.** Ti mají oči, které vidí, a přesto nepoznávají, a uši, které slyší, a přesto nerozumí, pokračoval Ježíš, opíraje se o Izajáše 6:9 (MK 4:12).⁷⁷ “ Veřejný přístup ke křesťanskému tajemství na rozdíl od gnóze ještě více vynikne, když poukážeme na to, že autor nevěří ve vtělení. V části knihy Zakladatel, prvotní křesťanské školy mysterií, píše: „Ježíš se narodil jako všichni ostatní lidé z „těla“ a ze „žádosti muže“, ale Ježíš „tělem pocházel z rodu Davidova, ale Duchem svatým byl ve svém zmrtvýchvstání uveden do moci Božího Syna (Ř 1:3-4) V Ježíšovi se duch nejtěsněji spojil s „tělem“ a tělo si podřídil, takže se*

⁷⁷ DIETZFELBINGER, Konrad. Školy mysterií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str. 147

opět stalo výrazem duchovního světa, „Slova“. A slovo se stalo tělem (J 1.14). Tímto způsobem je naznačeno dokonalé splnutí ducha a hmoty v osobě Ježíšově.⁷⁸“

Byť se autor dopouští dualistického chápání, kdy vnímá vtělení jakožto dokonalé sjednocení dvou prvků duchovní a hmotné dimenze života, tak je pro nás o to významnější, že rozlišuje křesťanské tajemství v pravém slova smyslu jako něco veřejného (open secret), nikoliv jen jako další variantu gnóze. Přesto je třeba zkoumat, jak se k tajemství přistupuje, neboť Konrad Dietzfelbinger je sám důkazem toho, že lze křesťanské veřejné tajemství interpretovat v gnostickém stylu. Jádrem křesťanského tajemství vnímá v tom, že jde o překonání pudu sebezáchovy, „z něhož jako větve stromu vyrůstají další pudy – touha po majetku, moci, prosazení se, a z něhož pocházejí všechny vazby na smyslový svět. Pud sebezáchovy váže člověka na svět smyslů a stín a vede k tomu, že se člověk s těmito světy identifikuje a nechá jimi určovat své vědomí. Jeho tělo jako plod těchto světů se však musí zase rozložit, a s ním i odpovídající vědomí – to je smrt. Pokud se však člověku na cestě mystérií podaří žít z pravého JÁ duchovního světa, místo aby se zajistil ve světě smyslů a stínů, vzdá se proto pudu sebezáchovy a uvědomí si nepomijivý duchovní svět, bude žít z tohoto vědomí – nové duše – a vytvářet ze sil duchovního světa také nové tělo, které se už nerozloží.“⁷⁹“

Zde je možné vidět, jak lze interpretovat tajemství v gnostickém smyslu. Jedná se tedy nakonec o tajemství subjektivní, jednosměrné, je to člověk, kdo vstupuje a sjednocuje se s tajemstvím, nikoliv naopak. Dále si můžeme povšimnout dalšího charakteru tajemství gnostického typu – je to něco, co člověka charakterizuje jako podmíněnost okolností.

Tajemství jako nic - bod 0

Tajemství nemusí vždy znamenat něco, ale může také znamenat nic. I toto je velmi zásadní pro vnímání a přemýšlení o tajemství (sód). Pokud je tajemství něco, tak z toho plyne, že se mohu pokusit se k tomu přiblížit – ať už úspěšně, či neúspěšně. Dále, pokud je tajemství něco, tak již lze zapojit fantazii a v ní se snažit dát tomu něčemu tvar či tvář – nějaký symbol, který vytvoří svět mezi člověkem a tím mysterijním „něco“. Tajemství lze vnímat také jako nic, neboť to, co víme o tajemství, je ve skutečnosti ničím – stále je to tajemství. Víme-li něco, ale není plně odstraněno nic (nevědomost), tak vlastně nevím nic. Zde je blízko k matematice a k pojmu nula. Viz.: $1 \times 0 = 0$

⁷⁸ DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mystérií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str. 152

⁷⁹ DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mystérií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str. 171

S pojmem nicoty v křesťanství je nejvíce znám Mistr Eckhart, který přibližuje křesťanství skrze apofatickou (negativní) teologii. Jeho teologie a mystika je založena na odloučenosti⁸⁰. Odloučenost dává do protikladu se ctností. „*každá ctnost se ještě nějak ohlíží po stvoření, zatímco odloučenost je všech stvoření prosta.*“⁸¹ U Mistra Eckharta lze sledovat pojetí odloučenosti ve vztahu k tajemství. Gnóze a mysterijní kultury implicitně také překládají nějaký druh odloučenosti či omezení vztahu ke světu. Rozdíl opět vyjde najevo, když se ptáme po důvodech odloučení člověka od všeho stvoření.

Eckhart zdůvodňuje odloučenost: „*Já však stavím odloučenost nad všechnu lásku. Zaprvé proto, že nejlepší na lásce je to, že mne nutí, abych Boha miloval, zatímco odloučenost nutí Boha, aby on miloval mne. (...) Bůh se totiž může těsněji přimknout ke mně a lépe se spojit se mnou, nežli já bych se mohl spojit s ním.*“⁸² Na první pohled se může zdát, že láska má pelagiánský charakter (člověk miluje z vlastní vůle, vlastní silou Boha a tím se chápe Boha samého), ale mistr Eckhart zdůrazňuje **aktivní jednání Boha, který je sám o sobě Tajemstvím**. Na jedné straně mistr Eckhart uznává radikální nutnost připravit ve svém nitru prostor pro Boha, ale na druhou stranu si je plně vědom, že do „prázdného prostoru“ musí přijít milující Bůh, neboť bez jeho příchodu je prázdnota pouze chladnou a nekonečnou prázdnotou, něčím, v čem není život.

Mistr Eckhart jde ve své radikálnosti ještě dál. Zatímco mnozí duchovní učitelé považovali ctnost pokory za nejvyšší, tak Mistr Eckhart říká: „*Já však kladu odloučenost nad všechnu pokoru; a sice proto, že pokora může být bez odloučenosti, ale nikoli dokonalá odloučenost bez dokonalé pokory. Neboť směřuje-li tato k zničení vlastního já, dotýká se odloučenost nicoty tak těsně, že mezi dokonalou odloučeností a ničím už nemůže nic být. Dokonalá odloučenost chce být sama ze sebe, nechce nic jiného než být. Že by chtěla být něčím, to nechce; neboť kdo chce být tím či oním, ten chce být něčím, kdežto odloučenost nechce být ničím. Proto zůstává nedotčena všemi věcmi.*“⁸³ Tuto abstraktní formulaci lze lépe uchopit na životě poustevníků, kteří radikálně vstupují do odloučenosti a zároveň do nicoty, jinými slovy do sebezmaření. Poustevník skutečně čelí reálné nicotě, zvláště v období suchopárů a nocí víry, kdy ani nedokáže vírou nazírat přítomnost Boha. V nejistotách hledí do tajemného a

---

⁸⁰ Čiré., ryzí, naprosté odloučení, oproštění, odpoutanost, oddělenost, případně ústrai

⁸¹ SOKOL, Jan, ed. *Mistr Eckhart a středověká mystika*. 2. rozš. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-414-7., str. 197

⁸² SOKOL, Jan, ed. *Mistr Eckhart a středověká mystika*. 2. rozš. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-414-7., str. 197

⁸³ SOKOL, Jan, ed. *Mistr Eckhart a středověká mystika*. 2. rozš. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-414-7., str. 198

nekonečného prázdna. Radikálněji se již vydat Bohu nemohl. Eckhart zdůrazňuje, že milující Bůh ve své lásce nemůže nechat takového člověka zoufalství a sám přijde naplnit tuto tajemnou prázdnotu člověka a z „tajemství prázdna“ svojí přítomností učiní „tajemství života“, živoucí mystérión, tajemství „sód“. Zároveň je zde jasná bariéra mezi člověkem a Tajemstvím. Eckhart to vysvětluje následovně:

*„Stojí-li svobodný duch v pravé odloučenosti, pak nutí Boha k svému bytí; a kdyby mohl být bez tvaru a bez všech případků, přijal by vlastní Boží bytí na sebe. To však Bůh nemůže dávat nikomu, než sám sobě; proto nemůže s odloučeným duchem činit nic víc než mu dát sám sebe.“*⁸⁴ Mistr Eckhart nám ukazuje, že Tajemství, mystérión je něco objektivního, nikoliv subjektivního. Pokud by se člověk snažil vyprázdnit, odloučit až k samému zbavení se těla, tak by vlastně usiloval o to, aby se sám stal Bohem či na božství Boha nějakým způsobem parazitoval, a tak činil ze sebe božského. Zde lze plně odhalit falešnost mysterijních kultů a gnóze, neboť ve skutečnosti se jedná o to, aby člověk svojí silou získal božské schopnosti na základě toho, že se svým úsilím zmocní alespoň jiskry božství samého Boha. Může jít o schopnost uzdravování, jasnozřivosti, telepatie – vševědoucnosti atd. Člověk se může snažit získat tyto schopnosti proto, aby se dále mohl vztahovat k druhým (ať už v dobrém či zlém úmyslu) a oni mohli **čerpat od něj**. Pokud by podle učení Mistra Eckharta vstoupili do opravdové odloučenosti, tak by se museli vypořádat s tím, že i kdyby se jim podařilo zmocnit částičky božství, tak by se o tom nikdo nedověděl a pro svoji odloučenost by byli pohlceni do tajemství života. To vyžaduje tak radikální odloučenost, které je schopné jen samotný Bůh.

*„Co je odloučenost, že má v sobě takovou vznešenost? Tato nepohnutá odloučenost činí člověka nejvíce podobným Bohu. Neboť to, že Bůh je Bohem, tkví v jeho nepohnuté odloučenosti. Odloučenost vztahuje člověka do čirosti a z čirosti do nesložené jednoduchosti a z té zase do neproměnnosti, a tyto pak nastolují rovnost mezi Bohem a člověkem; A věz: být prázdný všeho stvořeného, znamená být plný Boha, a být plný všeho stvoření, znamená být prázdný Boha.“*⁸⁵ Toto je ovšem nedosažitelná radikální odloučenost. Pokud by se člověk chtěl stát například sjednocený s vesmírem, tak by se musel stát jím samým. Musel by do vesmíru samého, ale i zde je problém.

---

⁸⁴ SOKOL, Jan, ed. *Mistr Eckhart a středověká mystika*. 2. rozš. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-414-7., str. 199

⁸⁵ SOKOL, Jan, ed. *Mistr Eckhart a středověká mystika*. 2. rozš. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-414-7., str. 198, str. 200

Proto mistr Eckhart říká: „*Žádné vycházení totiž nebývá tak malé, aby odloučenost nezůstala bez poskvnny.*“⁸⁶ Nelze vyjít ze své odloučenosti, abychom ji částečně neztratili či si do ní opět něco nepřinesli. Nelze vyjít k učedníku, nelze vyjít k zápisu svých duchovních poznatků, nelze nijak vyjít, aniž by člověk neztratil kousek z přebývání v Tajemství. Aby člověk mohl skutečně dosáhnout sjednocení s Tajemstvím, či vesmírem, tak by musel opustit svůj skafandr a v tom momentu by zemřel.

Můžeme zde tedy pozorovat jistou hranici, která odděluje lidskou snahu získat tajemství a tajemství samotné. Pokud by se člověk snažil získat plně tajemství skrze radikální odloučenost v Eckhartově pojetí, tak by to znamenalo, že by v tajemství nakonec zmizel. Zde se nabízí analogie k Buddhovi, o kterém jeho učedníci tvrdí, že dosáhl nirvány. Nemohla by být nirvána oním dosažením pohlčení od Tajemství?

Hledání pojmu – ezoterní a exoterní

Když se řekne ezoterika, tak je to spirituální proud, který je sám o sobě velmi pestrý, ale v této pestrosti je jednotící rys spočívající v přístupu k Božimu tajemství, který je identický s gnózí, ale je již pojmenovaný. Hans -Dieter Leuenberg ve své knize **Co je to esoterika** vysvětluje původ tohoto slova:

Pojem „*svůj původ odvozuje od řeckého slova „esoterikos“, což znamená „ vnitřní, skrytý, tajný“, či zcela obecně „něco, co není určeno pro veřejnost“.* **Protikladem k tomu je výraz „exoterní“,** znamenající „*obrácený navenek. Mně osobně nejlépe vyhovují překlady „obrácený dovnitř“ a „obrácený navenek“, protože ostatních překladů, jako je například „tajný“ se velice často zneužívá. V dnešní době můžeme definici slova „esoterní“ ještě rozšířit o konstatování „něco se mi ujasnilo“ nebo „vzešlo mi světlo“. Přitom **nehraje roli, zda k tomuto ujasnění došlo působením vnějších vlivů a učení nebo vnitřním poznáním**“⁸⁷.*

Při pohledu na toto rozlišení autora této práce zaujalo rozlišení ezoterní – exoterní. Velikým problémem pro ranné křesťany s obranou proti gnosi a mysterijním kultům bylo, jak jednoduše pojmenovat a označit vlastní tajemství. Nelze najít nějaký pojem typu anti-gnóze, či contra-mysterium. Teprve s příchodem ezoteriky se začíná rozlišovat na ezoterní a exoterní. Zde je pro nás důležitý další moment z výše uvedeného rozlišení. **Zatímco pro ezoteriku**

⁸⁶ SOKOL, Jan, ed. *Mistr Eckhart a středověká mystika*. 2. rozš. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-414-7., str. 198, str. 199

⁸⁷ LEUENBERGER, Hans-Dieter. *Co je to esoterika: úvod do esoterního myšlení a jazyka*. Praha: Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-135-1., str. 19

není důležité, zda tajemství působí či nepůsobí jako vnější objektivní prvek, tak pro exoteriku, exoterní stránku tajemství, kterým je křesťanské tajemství, je to naprosto podstatné a klíčové. Je to Bůh, který ze své tajemné vůle přichází, zjevuje se, koná teofanii, inkarnuje se do dějin člověka. To, že se Tajemství zjevuje, vůbec neznamena stát se pochopitelným rozumu!

Mysterium se stává viditelným, veřejným (ne-ezoterickým), všem viditelným jako slunce, které ozařuje svět, ale přesto do něj nelze přímo pohledět. Tato práce má tedy ambici přinést do teologie pojem **exoterní** jakožto odlišující označení pro identitu křesťanského tajemství, které je rozdílné od gnóze dnešní doby – New age hnutí, ezoteriky, magických obřadů a jiných přístupů, jejichž pojetí spočívá v tom, že se člověk může zmocnit tajemství a manipulovat s ním na základě duchovní techniky, askeze či intelektuální stimulace. Mohlo by se namítnout, že existuje objektivní exoterní tajemství i mimo teologii a esoterické proudy? Je skutečně něčím objektivním? Nahlédneme do tvrdých věd a uvidíme, že i zde se nalézá námi popisované objektivní tajemství.

TAJEMSTVÍ VE VĚDĚ

Pythagorejci

Zakladatelem této mysterijní řecké školy v jižní Itálii byl Pýthagorás (6. století), syn obchodníka Mnesarchose ze Samu. Pravděpodobně byl žákem Tháletovým a Anaximandrovým, cestoval po Egyptě, kde se seznámil s mysterijními kulty. Někteří jeho žáci věřili, že byl zplozen Diem a narodil se z panny. Mnozí pozdější filozofové se na něj odvolávají. Započala s ním nová éra mysterijních kultů – více abstraktní, jejímž obsahem byla čísla, hudba a geometrie. Mohli bychom říci, že tu začíná věda.

Ve městě Krotón, v Itálii asi roku 530 př. Kr. vystavěl s podporou města nový chrám a školu. Pýthagoros pro město navrhl novou ústavu. Později došlo k nepokojům a byli vyhnáni roku 510 př. Kr.

Číslo

Číslo je tvořivým zákonem, siločarou strukturou duchovního světa. Věci smyslového světa jsou nápodobou těchto struktur. *„Co znamená, že čísla jsou siločarovými strukturami, duchovními zákony? Pro moderního člověka znamenají čísla pouze označení kvantity. Slouží*

k uvádění množství libovolných věcí do vzájemného vztahu a jejich srovnání. Tento kvalitativní a funkcionální význam měla čísla u pythagorejců také. Ale spíše jen okrajově. V první řadě pro ně čísla nebyla kvantitou, ale kvalitou, strukturami nejprve duchovního a poté i smyslového světa.⁸⁸“ Například číslo 1 je označením nejvyššího, největšího a nejlepšího – jednota z níž vše vzešlo. Jednička je bodem, jenž už nejde zmenšit. V čísle 1 jsou implicitně skrytá ostatní čísla, která po jedničce následují.

Číslo dvě vzniká dělením jedničky. Při kvantitativním pohledu je součtem dvou jedniček. Takový pohled měl u pythagorejců svůj význam. Podstatnější byl ale pohled kvalitativní. Viděno z této perspektivy, pochází dvojka z dělení. Jednička se dělí na dva póly, aktivní a pasivní, jeden plodivý a druhý přijímající. Také dvojka je tedy stavem, totiž stavem polarity. V něm se může nacházet celý duchovní svět: aktivní duchovní princip stojí proti pasivnímu, přijímajícímu principu.⁸⁹“

Z této ukázky lze vidět, že se k číslům mohlo přistupovat jinak a je z ní vidět duchovní vnímání čísel. Pýthagorás následně rozvinul aritmetiku, vědu o samostatných číslech.

Geometrie

Pro „Pýthagora byl trojúhelník v první řadě strukturou duchovního světa. Protože tato struktura působí také v lidském myšlení, může si ji člověk uvědomit. Trojúhelník proto není odvozen z daností smyslového světa, která se v člověku nachází a působí v něm, můžeme si ji uvědomit a můžeme ji objevovat i v empirickém světě.⁹⁰“ Mysterijnost Pýthagorova učení spočívala v tom, že jeho objevy a poučky platili ve všech sférách – světa smyslového i duchovního. V jeho učení byla jednota mezi těmito světy, nikoliv rozpor. *„Můžeme si představit, jakou pýchou byl pýthagorejec naplněn, když přišel na to, že na všech úrovních bytí platí stejné zákony, když si uvědomil, že myšlením takového zákona napodobil „myšlenku“ Boha.⁹¹“* Pýthagorás byl schopen na základě matematických operací a práci s čísly popsat myšlenky, představy, pravzory všeho stvoření v Boží mysli, a tak se svým učedníkům jevil jako Božský a s Bohem spojený. V geometrii nakonec objevil tzv. zlatý řez,

---

⁸⁸ DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mysterií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str. 92

⁸⁹ DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mysterií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str. 93

⁹⁰ DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mysterií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str. 95

⁹¹ DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mysterií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8., str. 95

jenž dokázal harmonicky a symetricky rozvrhnout. Navíc, tento řez se dal pozorovat v přírodě, takže jeho učedníkům byla doslova „viditelná geometrie Božího stvoření.“

Pýthagoras udělal mnohé další objevy v hudbě a astrologii, ale našim cílem není popis této školy. Spíše chceme poukázat na to, že tajemství a spojitost s mystériem má věda již od svých základů a pokud chceme poukázat na přítomnost exoterního tajemství v ní samé, tak nepoukazujeme na něco nového, ale spíše se vracíme k jejím kořenům a poukazujeme na její kontext s teologií.

Nic se neděje – původ nuly

Základní vlastnost nuly spočívá v tom, že ji v běžném životě užívat nepotřebujeme. Nikdo si přece nechodí nakoupit nulu ryb. Nula je svým způsobem „nejzjemnější“ ze všech základních číslovek a její užití si vynutily až potřeby kultivovaného způsobu myšlení. Alfred North Whitehead⁹².

Zdá se, že v samotných začátcích matematiky lidé uměli rozlišovat pouze pojem jeden a mnoho⁹³. Člověk ulovil jednoho nebo dva mamuty a nebo konstatuje, že nemá žádné, nikoliv, že má nulu mamutů. A navíc, člověk už vůbec nepotřeboval počítat početní operace s nulou mamutů. Na to, aby člověk vyjádřil, že něco nemá, nepotřebuje speciální číslo. Člověk také nepotřeboval mít pojem vyjadřující, že něco neexistuje, nula prostě nebyla zapotřebí⁹⁴.

Vynález nuly se neobjevil na západě, ale přišel k nám z východu, z babylónské říše, z dnešního Iráku. Babylónský početní systém je založen nikoliv na čísle 5, 10 či 20, ale na čísle 60. Jde tedy o šedesátkový početní systém. Zatímco egyptský a řecký početní systém neznal nulu, tak slabostí babylónského systému bylo, že mohl každý z babylónských symbolů pro zápis čísel znamenat několik různých čísel. Např.: Zápis jednoduchým klínem mohl odpovídat číslům 1, 60, 3600 a tak dále⁹⁵.

Babylónský systém fungoval dobře, zvláště po vynálezu abaku, který zrychloval početní operace. Po dokončení početní operace se stačilo podívat na pozici kamínků a převést ji do psaného zápisu. Zde ovšem byl problém. Jak měl Babylóňan zapsat číslo 60, když jeden „klín“ znamenal 1, 60 či 3600? Ještě složitější by to bylo zápisem dvou klínů vedle sebe,

---

⁹² SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str.12.

⁹³ Tamtéž str. 12

⁹⁴ Tamtéž, str. 15

⁹⁵ Tamtéž, str. 21

neboť pak by zápis mohl být 61,3601 či 3660 či vyšší⁹⁶. Jak tedy převést rozmístění kamínek (calculus) do písemného zápisu?

Řešením byl vynález nuly. Někdy kolem roku 300 př. Kr. se v Babylóně začal používat symbol dvou šikmých klínů, který **prezentoval prázdné místo odpovídající volnému sloupci v abaku (místo mezi kamínky)**. Nula tedy neměla numerickou hodnotu, byla pouze znakem pro označení „prázdná“, volného místa mezi kamínky na abaku. Hodnota nuly vyplývá z jejího umístění na číselné ose, ale nula zpočátku nebyla součástí posloupnosti číselné osy. Dokonce ani dnes někdy nepočítáme s nulou jako se skutečným číslem a používáme ji jen jako prostředek, umožňující vyplnit prázdné místo, ačkoliv dnes víme, že má také svou vlastní hodnotu⁹⁷. Je velmi dobré si uvědomit, že přirozeně pracujeme při počítání od čísla 1, nikoliv od nuly. V řadě čísel na některých elektronických zařízeních – telefonech, je nula až za devítkou, nikoliv před jedničkou.

Mayský kalendář byl založen na dvacítkové početní soustavě a měsíc začínal 0 až 19! Tento kalendář dával do jisté míry větší smysl, než náš současný. Protože západní kalendář byl vytvořen v dobách, kdy ještě nebyla známa nula, nikdy nemáme žádný den označený jako nulový a ani žádný rok nula. Toto zdánlivě nedůležité opomenutí způsobilo řadu problémů. Například spor o nové tisíciletí. Mayové by se nikdy nepřeli, zda 21. století začíná rokem 2000 či 2001⁹⁸. Náš způsob myšlení také určuje to, jak přistupujeme k tajemství. Lze si to prakticky vyzkoušet v praxi. Stačí, když byste měli všechna svá počítání začínat nulou. Člověk si uvědomí, jak „vytěsňuje“ nulu a jak velmi dominuje představa, že vždy něco musí být.

Dříve lidé měli povětšinou představu, že svět vznikl z prázdnoty a chaosu a také se nabízela představa, že konec světa opět bude znamenat návrat tmy a neuspořádanosti. Nula reprezentovala právě tuto prázdnotu a tak se z označení pro prázdné místo na abaku stává filozofická a teologická myšlenka. Nula vždy dávala v matematice smysl, pokud stála vedle nějakého dalšího čísla, ale sama o sobě byla velmi těžko uchopitelná a jevila se jako nepatřičná. Vztah mezi ničím a tajemstvím nám pomůže ozřejmit příklad, jak popíšeme nic bez použití nuly:

---

⁹⁶ Tamtéž, str. 22

⁹⁷ Tamtéž, str. 24

⁹⁸ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 26

„V bryčce seděl pán, nebyl krasavec, avšak ošklivý také ne, nebyl ani příliš tlustý ani příliš tenký; nelze říci, že by byl starý, ale také ne, že zvlášť mladý“⁹⁹.

Matematické operace s nulou jsou jiné. Zatímco $1+1=2$, tak $0+0=0$. Toto chování nuly odporuje základnímu početnímu principu, který se nazývá Archimedův axiom, který říká, že přičteme-li kladné číslo k jinému kladnému číslu, převýší výsledek vždy jakékoliv původní číslo¹⁰⁰. Může nám to přijít úsměvné, ale pro antického filozofa nula narušuje tento axiom a nula si tak vyžaduje na tomto axiomu principiální změnu či výjimku. Přesto v pozadí tohoto axiomu stojí Archimedovi výpočty plochy zrcadlových parabol, kdy se pomocí výpočtů menších a menších trojúhelníků dostal k nulovému bodu, tedy bodu, kde se v zrcadle soustředil světelný paprsek. Přesto se neodvážil nulu připustit¹⁰¹.

Ještě více se vše zkomplikuje při násobení. Zatímco pokud násobíme dvě čísla, tak výsledek je buď stejný $2 \times 1 = 2$ a nebo se jeho rozsah „napne“ $2 \times 2 = 4$. Nula však přináší naprostou destrukci při násobení, neboť ani nezanechá dané číslo existovat, ale přivodí existujícímu číslu „smrt jeho existenci“ a pohltí ho. $2 \times 0 = 0$.

Pro antického filozofa by bylo ještě přijatelné, když se k „něčemu“ přidá „nic“, tak zůstává stále „něco“, ale již je pro něj nebezpečná představa, když „něco“ vynásobím (napnu) „nicotou“, tak z toho zbyde „nic“, tedy chaos, neuspořádanost a nebytí.

Nic nepochází z ničeho – odmítání nuly západem

„Zapomněl snad člověk, že jsme ho My stvořili z prázdnoty?“ (Korán)

Nula se na západ dostala skrz dialog astrologů Řeckých a Babylónských. Babylóňané rozdělili hodinu na 60 minut a minutu na 60 sekund. Řečtí astronomové se tak setkali s jejich symbolem pro nulu a převzali ji a zařadili ji pod písmeno omikron. Volba tohoto písmena vychází nejspíše z počátečního řeckého slovesa pro nic – ouden. Nula ovšem sloužila pro mezivýpočty, neboť následně veškeré údaje byly převáděny zpět do řecké číselné soustavy, která nulu neobsahovala¹⁰².

Hlavním důvodem odmítání nuly ze strany starých Řeků bylo filozofické pozadí jejich myšlení, konkrétně toho aristotelského, pro které nula představovala něco konfliktního,

---

⁹⁹BARROW, John D. *Teorie ničeho*. Praha: Mladá fronta, 2005. Kolumbus. ISBN 80-204-1156-9., str 17

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 29

¹⁰¹ Tamtéž, str. 63

¹⁰² Tamtéž, str. 49

hrozbu a byla nebezpečnou myšlenkou. S nulou jsou totiž spojeny dvě filozofické myšlenky, které je nutno integrovat – a to myšlenka prázdnoty (nicoty) a nekonečna¹⁰³.

Myšlenka nekonečna měla ten důsledek, že mohla učinit nemožným jakýkoli pohyb a myšlenka prázdnoty zase mohla zničit celý vesmír.

Velkou výzvou se stal Zenón z Eleje se svými paradoxy. Nejznámějším je paradox „Achilles a želva“: Hbitý Achilles nemůže nikdy dohonit pomalou želvu, pokud ta má na počátku závodu náskok. Toto tvrzení se dá být na první pohled vyvratitelné, ale Zenonovy paradoxy **jsou postaveny na existenci nekonečna**. Zenon bere kontinuální pohyb a ten rozděluje do nekonečného počtu stále menších kroků. Tento paradox dává smysl, pokud do hry zapojíme nulu. Pokud chceme počítat celkovou vzdálenost, kterou Achilles běží, pak začneme číslem 1, potom zkracujeme 1/2, 1/4, 1/8, 1/16 atd. Vidíme, že jednotlivé úseky se zmenšují a stále se více blíží k nule. Jenže, staří Řekové ovšem číslo nula neuznávali, a proto nedokázali pochopit, že by tato cesta mohla mít nějaký konec. Dokonce se jim zdálo, že toto počítání směřuje za svět čísel. Řekové Zenonovi paradoxy vyvrátit nedokázali. Zdáli se být logicky v pořádku, a jsou-li jednotlivé kroky logicky správné, jak by mohl být chybný závěr¹⁰⁴? Řekové si tedy představovali čísla od 1 – až do nekonečna, ale neuměli to udělat opačně.

Aristoteles Zenonovi paradoxy ale vytěsnil a to tak, že prohlásil, že nekonečno je konstrukt lidské mysli, který může existovat maximálně ve vědomí matematiků. Například představa dělení (zkracování) úsečky na nekonečný počet dílků – matematik si to může představit, ale nikdo takovou operaci ve skutečnosti nedokáže uskutečnit¹⁰⁵.

Na počátku bylo nic, na počátku byla 0

To, že často v našem myšlení nepočítáme s nulou se ještě více projevuje v našem kalendáři. Pro křesťany bylo velmi důležité spočítat čas Velikonoc. Papež Jan I. požádal v 6. století mnicha Dionysia Exiguia, aby rozšířil datář pro čas Velikonoc. Když prováděl výpočty, tak zjistil, že by mohl být schopen určit, kdy se narodil náš Pán, Ježíš Kristus. V našem pojednání o čase nám nejde o doklad, zda správně vypočítal Kristovo narození, ale jde nám poukázat na jiné téma, které strukturuje myšlení západní civilizace.

---

¹⁰³ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 49

¹⁰⁴ Tamtéž. Str.52-53

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 57

Nejen, že se tento mnich pokusil určit datum narození Ježíše z Nazareta, ale také určil, že svůj kalendář začne od **1.ledna**. Ježíšovo narození tak zařadil do roku 1. Dionýsius nezačal rokem 0, neboť ji vůbec neznal¹⁰⁶! Zatímco Mayové měli ve svém kalendáři na počátku nulu, římské počítání ji neznalo a navíc se toto počítání přeneslo k myslitelům do období středověku. O dvě století později dostal za úkol rozšířit Velikonoční datář Beda Ctihodný. Ten kalendář vylepšil o to, že rozdělil čas na období před Kristem a po Kristu. Beda Ctihodný také neznal nulu a tak se pro něho čas přirozeně dělil na ...-3, -2, -1 + 1, 2, 3.. **Nula, jejíž správné a nenahraditelné místo je mezi -1 a 1 zde schází!** Problém vypadá nedůležitě, ale číslování má veliké důsledky.

Představte si dítě narozené 1. ledna roku 4. před Kristem. V roce 3 př. Kr. mu bude 1 rok, v roce 2 př. Kr. bude 2 roky staré, v roce 1.př.Kr. oslaví 3. narozeniny, **ale v roce 1 po Kr. mu budou 4 roky, v roce 2 po Kr. 5 let!** Dítě je staré pět let. Opravdu? Zkusme počítat s lety, které uběhly podle kalendáře. $2r. - (-4r.) = 6 \text{ let}$ → Tento výsledek je chybný právě proto, že v našem systému schází rok nula¹⁰⁷. Abychom dosáhli správného výpočtu, tak je třeba v našem systému navíc odečíst jeden rok. Charles Seifie poukazuje, že to může být ještě komplikovanější.

Teď si představme dítě narozené v první sekundě prvního roku --> 1. Ledna roku 1 po Kr. V roce 2 by mu byl 1 rok, v roce 3 by mu byly 2 roky. Představte si, že se toto dítě jmenuje Století a dosáhlo 100 let. Ovšem Století má v roce sto pouze 99 let! A své narozeniny oslaví až 1. ledna roku 101!!! Když se oslavovalo milénium 3. Tisíciletí, tak byly hotely kompletně vyprodány na 31.prosince roku 1999, nikoli až 31. prosince 2000! Skoro všichni tak oslavovali přelom tisíciletí v nesprávný rok¹⁰⁸. A co vy? Vzpomenete si ve kterém roce jste oslavovali 3. tisíciletí? Kvůli chybějící nule, kvůli prázdnému místu v našem vnímání času, kvůli nerespektování tajemství počátku, může dojít často k omylu nejen jedince, ale celého společenství. Nepočítat s nulou v našem myšlení, je jako kdyby země byla středem vesmíru, kolem níž se točí slunce.

---

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 68

¹⁰⁷ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 69.

¹⁰⁸ Tamtéž. Str. 70

Nula se stává číslem

Nula se dostala skrze výboje Alexandra Velikého ve 4. století do Indie, ale s ní nezakořenila Aristotelova filosofie, byť Alexandr Veliký byl jeho žákem. Východní náboženství pracuje jinak s nicotou, především – se jí nebojí. Nula tedy zde má možnost stát se z pouhého označení prázdného místa skutečným číslem. Od řeckého systému se indická matematika odlišovala tím, že nebyla vázána na geometrii – šlo v ní o hru čísel samých¹⁰⁹. Díky tomu si Indové mohli představit, co znamená -1, zatímco Řekové by se divili, co znamená záporná plocha (-1 ve vztahu ke geometrii).

Indové měli početní systém podobný tomu babylónskému s tím rozdílem, že asi v 5. století přešli od šedesátkové soustavy k desítkové.

Záporná čísla

Poprvé se objevila právě v Indii a v Číně. Indický matematik ze 7. století Brahmagupta stanovil pravidla pro dělení a zahrnul do nich právě také záporná čísla¹¹⁰. Když byla přijata záporná čísla jako výsledek počítání, tak také byla zařazena nula, která byla též výsledkem početních operací a získala si své právoplatné místo na početní ose. Nula již nebyla označením prázdného místa, ale stala se číslem $-1+1=0$. Ovšem i sám Brahmagupta zápasil s nulou a to v početní operaci dělení. Špatně vypočítal $0:0$ a nedokázal definovat výsledek $1:0$. Až ve 12. století Bhaskara určil, že $1:0$ se nazývá nekonečná hodnota¹¹¹. Vytvořil přirovnání, že když se touto početní operací nedochází k žádné změně, podobně **jako nedochází ke změně v neměnném Bohu. Tím otevřel dveře, aby byl Bůh identifikován s nekonečnem a s nulou.**

Abdallah Mohamed ibn Musa Al-Chórezmí (9. století)

Napsal knihu Al-jabr wa'lmuqabala, z jejíhož názvu vzniklo slovo algebra. Její obsah se zachoval pouze v latinském překladu a je právě o indickém početním systému. Ačkoliv Arabové převzali číselnou sestavu od Indů, zbytek světa nazývá tyto číslice arabskými. Zatímco západ byl pod vlivem Aristotelova učení, arabští učenci, kteří také znali Aristotela, zápasili s nulou, která ztělesňovala prázdnotu. Pokud ji chtěli muslimové uznat, tak museli Aristotela odmítnout – což se také stalo. Charles Seife poukazuje na Židovského učenice Mosese Maimonida, který popsal ve 12. století Kalám, tedy jádro víry islámských teologů,

---

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 80

¹¹⁰ Tamtéž, str. 80

¹¹¹ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 84.

s netajenou hrůzou. Uváděl, že namísto uznání Aristotelova důkazu Boží existence se muslimové obrátili k řeckým atomistům, Aristotelovým největším odpůrcům v jejichž učení bylo vakuum, tedy prázdnota a nula. Přestože Bible mluvila o vzniku světa z prázdnoty, Maimonides i křesťané se přikláněli spíše k Aristotelovi¹¹². V arabském světě tak začala být nula chápána jako symbol nového učení spojeného s odmítnutím Aristotela a s přijetím prázdnoty i nekonečna¹¹³.

Židé a Aristotelismus

Zatímco křesťané vytvářeli křesťanskou říši, Židé žili jak mezi křesťany, tak také pod vládou Islámu ve Španělsku. Židé se drželi Aristotelovi filozofie a samozřejmě se dostávali do rozporu s novým vývojem v Islámské filozofii, která Aristotela a jeho odporu k prázdnu odmítla.

Tento rozpor čekal na vyřešení a chopil se ho ve 12. století rabín, jménem Maimonides. Od Aristotela se Maimonides naučil dokázat Boží existenci na základě pojetí Boha, jako prvního Hybatele vesmíru, ale muselo tak být obětováno nekonečno a prázdno, které by jinak stálo mimo dotyk tohoto prvního hybatele. Nemůže tu být něco, co hýbe zemí, protože by tu muselo být něco, co tím hýbe a pak by tu muselo být něco, co hýbe tím, co hýbe tím, co hýbe zemí a tak dál až do nekonečna. Princip prvního Hybatele, tento infinitivní regres, toto nekonečno zastavil a nekonečnu dal konečnou. Ale zůstal tu problém – sama Bible tvrdí, že Bůh stvořil stvoření z ničeho.

Maimonides našel východisko v argumentu, že trhliny musejí být v Aristotelově důkazu, podle něhož vesmír existoval (v nějakém tvaru) vždycky, což je názor, který odporuje Písmu svatému. Maimonides tedy došel ke „creatio ex nihilo“. A tak bylo legitimizováno vakuum, proti kterému Aristoteles brojil¹¹⁴. Po Maimonidově smrti se začalo nové učení šířit ve formě židovského mysticismu zvaným kabala.

---

¹¹² Tamtéž, str. 87

¹¹³ Tamtéž, str. 87

¹¹⁴ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 89.

Nula se dostává na západ

Člověkem, který nulu na západě nakonec zavedl, byl Leonardo Pisánský, známý též jako Fibonacci. Byl to obchodník cestující do Afriky, kde se setkal s arabskou matematikou. Napsal malé dílo Liber Abaci, které pojednávalo o tom, jak pomocí arabských číslic provádět násobení. Do napsání tohoto díla museli italští obchodníci používat abakus či různé početní destičky. Roku 1299 se ještě místní vlády pokusily zadržet nové číslice právním úkonem – zákazem, pod záminkou, že se nové číslice mohou snadno zaměnit. Z 0 se může snadno napsat 6 a to by mohlo vést k podvodům¹¹⁵. Nakonec zákon ustoupil dynamice obchodu.

S nulou se šířila také myšlenka prázdna, nicoty, vakua a nekonečna a to šlo proti aristotelské filozofii, která podpírala křesťanství svým důkazem Boží existence. Tím vznikaly nové, na první pohled „směšné“, ale velmi vážné otázky. Pokud Bůh nemůže stvořit nekonečno, jak může být všemohoucí? Pokud nedokáže stvořit „nic“, jak může být všemohoucí. Pokud Bůh nezná nejen to co je, ale i to co není, jak může být všemohoucí? Pokud je vesmír nekonečný, jak by mohl mít nějaký střed?

Nekonečný Bůh ničeho

Z pohledu dimenze, zvláště v umění znamená bod totéž jako 0 v matematice. Pokud některý předmět zbavíme jeho tří rozměrů (výšky, šířky a délky), tak nám z něho zbyde jen jediný bod, který je nekonečně malé nic bez výšky, šířky a délky¹¹⁶. Pokud dáme do středu obrazu bod, jakousi nulu, ze které budeme směřovat úběžníky obrazu, tak tento bod vytvoří v obrazu dojem nekonečného prostoru – vznikne tak hloubka. První, kdo takto využil bod byl italský malíř Brunelleschi v roce 1425 na obrazu florentského baptisteria.

Úběžník a nula na malířském plátně vytvářejí nekonečno. Stejně jako násobení nulou způsobí, že se celá číselná osa propadne do jediného bodu. Úběžník zase vede k tomu, že většina vesmíru se natěsna do maličké tečky. Máme tak před sebou singularitu¹¹⁷. Dá se říci, že renesanční umělci byli zprvu také matematiky a stále zdokonalovali techniku perspektivy a už se nikdy nemuseli omezovat na ploché 2D obrazy. Nula přinesla do uměleckého světa hloubku a také revoluci.

Descartes narozený v roce 1596 ve střední Francii byl první, kdo umístil nulu doprostřed číselné osy. Jeho přínos je známý jako kartézské (pravoúhlé) souřadnice, jejímž jádrem je –

---

¹¹⁵ Tamtéž, str. 95

¹¹⁶ Tamtéž, str. 100

¹¹⁷ Tamtéž, str. 101

nic, nula. Díky tomuto objevu mohl splynout svět západní geometrie a východní algebry, neboť se díky těmto souřadnicím lze každý geometrický tvar vyjádřit matematickým vztahem¹¹⁸.

Descartes chtěl prostřednictvím nuly vytvořit nový důkaz Boží existence. Bohužel předpokládal, že nic, nemůže být stvořeno z ničeho! Nevzal vážně creatio ex nihilo. Všechny ideje, veškeré filozofování a nápady už existují v mozku člověka v okamžiku narození. Učení je procesem objevování těchto implicitních věcí. Descartes se také domnívá, že ve svých myslích máme též představu nekonečně dokonalé bytosti a tak z toho vyvozuje, že Bůh musí existovat¹¹⁹.

Descartes na základě aristotelské kosmologie zapůsobil více právě zde tím, že popíral existenci vakua a tím zkomplikoval vědecký pokrok. Nemohl si představit, že by mohla existovat prázdnota a tak zavedl myšlenku všudypřítomného éteru, v němž nebylo prázdnoho místa. Pokud by se někdo pokusil vakuum vyrobit, tak by tomu příroda zabránila¹²⁰

Nula a nekonečno patří k sobě

Nyní se přesuneme do 19. století, ve kterém dojde k důležitému posunu v chápání vztahu nekonečna a nuly. Na scénu matematiky a geometrie přichází Georg Friedrich Bernhard Reimann. Reimann objevil tzv. stereografickou projekci, v níž nula a nekonečno bylo ve vzájemném napětí. Zjistil, že komplexní plocha, tedy plocha s nekonečně vzdáleným bodem je totožná s koulí (vzdálený bod vytváří 3D projekci). Máme souřadnice kružnice $-1, 1$ a 0 a nekonečno. Reimann zjistil, že pokud bude správně dělit, tak může měnit póly této koule. Např.: $1/0 = \text{nekonečno}$; $1/\text{nekonečno} = 0$. Také zjistil, že nula a nekonečno, tyto dva protipóly mají tendenci pohlcovat ostatní čísla. Jedině -1 a 1 odolají pohlcení. Reimann došel k závěru, že všechna čísla v komplexní rovině postihuje stejný osud. Jsou neúprosně přitahována směrem k nule nebo směrem k nekonečnu. Lze to vidět na kalkulačce. Vložíme-li jakékoliv číslo (mimo 1 a -1) a umocníme ho a pak ho znovu umocníme, výsledek se bude přibližovat k nekonečnu, v případě odmocnění k nule¹²¹.

---

¹¹⁸ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 89.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 111

¹²⁰ Tamtéž, str. 111

¹²¹ Tamtéž, str. 169

Nekonečná nula

Díky Reimannovi se nekonečno stalo číslem hodno studování. Problém ovšem byl, že nekonečno v sobě samém obsahovalo nulu a dokonce v některých případech nekonečno mohlo být nulou, či nula byla nekonečnem.

Nekonečnem se především zabýval Gerg Cantor narozen roku 1845. Zkoumal nekonečnou množinu reálných čísel. Dokázal, že jednotlivá čísla v množinách se mohou různě přehazovat, případně vypustit, ale výsledkem je vždy nekonečno. Z množiny můžeme odstranit nekonečné množství prvků celých čísel, můžeme třeba vymazat všechna lichá čísla, ale **rozměr** množiny zůstává nezměněn. Definice nekonečna pak zní: **Je to něco, co si zachovává svoji velikost, ačkoliv postupně odebíráme jednotlivé členy.** Množina si zachovává stejnou velikost (rozměr, mohutnost a kardinalitu). Tuto nekonečnou množinu Cantor nazval hebrejským písmem alef nula¹²².

To ovšem není vše. Podle Cantora existuje nekonečný počet různě mohutných nekonečen – tzv. transfinitivních čísel, tedy čísel, které jsou vnořeny jedno v druhém. Alef₀, je menší než alef₁ a alef₁ je menší než alef₂ atd. Na vrcholu pyramidy pak sídlí ultimativní, nejzazší nekonečno, které pohlcuje všechna nekonečna ostatní – Bůh – tedy nekonečno, které vzdoruje veškerému lidskému porozumění¹²³. Cantor tak založil nové matematické odvětví – teorii množin.

Absolutní nuly, kvantová fyzika

V roce 1850 britský fyzik William Thomson zpozoroval při zkoumání plynů nulu. Pokud se jakýkoliv plyn ochlazuje, tak se jeho objem zmenšuje až k nule. Thomson zavedl termín absolutní nuly, protože žádný plyn nelze zchladit skutečně až DO nuly, neboť každá věc se skládá z pohybu molekul a vyzařování světla, tedy energie. Vědci dnes dokáží ochladit atomy k absolutní nule, ale nikoliv DO absolutní nuly. Toto ovšem ve fyzice vedlo k objemu nového oboru – termodynamiky.

---

¹²² Tamtéž, str. 175

¹²³ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 118.

Vlnové délky – předehra pro práci s vakuem.

Max Planck

Stanovil pravidlo a vzorec, podle kterého se energie s klesající vlnovou délkou nezvyšovala až do nekonečna. Naopak, od určitého bodu začala klesat. Stoupala, dosáhla vrcholu své intenzity a začala klesat. Podle Plancka mají molekuly většinu možných způsobů pohybu jednoduše zakázanou. Vibrují pouze mezi určitými přípustnými energiemi, kterým se říká kvanta¹²⁴. To znamená, že aby mohli získat jinou energii, tak musí „skočit“ do té jiné. A v tom je problém, neboť v přírodě běžně se plynule energie navyšuje, ale nikoliv skokově. Proto vědci uznávali správnost Planckova vzorce, ale nedůvěřovali ji. Důvěru ji musel dát Albert Einstein.

Albert Einstein

Albert Einstein řešil problém, který objevil Heinrich Hertz, když zjistil, že paprsek ultrafialového záření může způsobit jiskření kovové desky. Elektrony atomu prostě ve chvíli, kdy na něj dopadne světlo, vyskočí z kovu ven.¹²⁵ Platí navíc to, že pokud nepoužijeme světlo správné barvy, tak nedosáhneme tohoto efektu.

Einstein tuto záhadu vyřešil, ale byl radikálnější než Planck. Zatímco Planck předpokládal, že se kvantují kmity molekul, Einstein přišel s hypotézou, že světlo je složeno z malých balíčků energie, které nazval fotony. Taková myšlenka ovšem odporovala všeobecně přijímané fyzice světla, protože znamenala, že světlo není vlnění. Na druhé straně ale bylo jasné, že kdyby energie skutečně byla vázána do malých bloků, vysvětlení fotoelektrického jevu by bylo snadné. Světlo pak působí jako malé střely, které dopadají na povrch kovu. Když střela zasáhne elektron, postrčí jej. Nese-li střela dost energie – tedy frekvence dopadajícího světla je dostatečně vysoká – vyrazí elektron ven, jinak ne. Světlo je kvantováno ve fotonech, což je ovšem myšlenka, která odporovala dobové vlnové teorii světla. Ve skutečnosti je světlo kombinací jak vln, tak částic¹²⁶. Vlnové délky a objev fotonů je důležitý pro naše zkoumání prázdnoty, nicoty, vakua a černých děr. Nyní se podíváme na vědecký vývoj vakua, tedy ničeho a jakéhosi tajemství.

---

¹²⁴ Tamtéž, str. 192

¹²⁵ Tamtéž, str. 193

¹²⁶ Tamtéž, str. 194

Vakuum v hlavní roli

Evangelista Torricelli, sekretář Galilea byl prvním člověkem, který se snažil a vyrobil vakuum. Byl tak prvním, kdo vyvrátil, že příroda nezná vakuum, tedy prázdnotu. Věřilo se, že příroda vždy nějak prázdný prostor vyplní.

Torreceliho objev rozvinul Blaise Pascal, který dělal pokusy s různými tekutinami a své poznatky shrnul v díle *Nové experimenty zabývající se vakuem* z roku 1647. Pascal skrze svůj experiment ukázal, že čím výše se nacházíme, tím větší vakuum se vytváří uvnitř trubice naplněné rtutí. Blais Pascal objevil atmosférický tlak. Svým experimentem tak postavil otázku přírody doslova na hlavu. Teď to nebylo vakuum, které se snaží příroda vždy eliminovat, ale naopak to vypadá, že se příroda „bojí“ vakua. S tímto objevem tak definitivně padla aristotelská kosmologie, která tvrdila, že se přírodě prázdnota přičí.

„Vždyť co je vlastně člověk v přírodě? Vzhledem k nekonečnu nicotou, vzhledem k nicotě veškerenstvem, je středem mezi ničím a vším.“ (Blaise Pascal, Pensées)

Pascal byl géniem a pomohl v matematice objevit teorii pravděpodobnosti, která měla pomoci bohatým aristokratům získat v hazardních hrách ještě více peněz. Na základě této teorie Pascal tvrdil, že je lepší v Boha věřit, než v něj nevěřit. Pro Blaise Pascala, který byl také pragmatikem je velmi důležitý pojem očekávání toho, co člověk může získat. S Bohem lze získat více, než bez něj. Pascal dokonce počítá s pochybností o existenci Boha, která do víry přináší poměr 50:50.

Jsme-li věřící křesťané a Bůh není, prostě se po své smrti rozplyneme v nicotě. Ale pokud Bůh existuje, dostaneme se do nebe a budeme už napořád žít ve věčné a nekonečné blaženosti. Očekávaná hodnota toho, že by se člověk měl stát křesťanem je matematicky vyjádřena:

$\frac{1}{2}$ šance na rozplynutí v nicotě $\frac{1}{2} \times 0 = 0$

$\frac{1}{2}$ šance dostat se do nebe $\frac{1}{2} \times (\text{nekonečno}) = \text{nekonečno} \rightarrow$ polovina nekonečna je stále nekonečno

očekávání je tedy ... nekonečné¹²⁷.

---

¹²⁷ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 118.

V ničem je něco. Může vakuum, ve kterém nic není, obsahovat nějakou energii?

Na tuto otázku odpovídá Einstein svojí rovnicí $E=mc^2$. Tímto vzorcem uvedl do vzájemného vztahu hmotnost a energii. Hmotnost předmětu je ekvivalentní jistému množství energie.

Fyzik Hendrick B. G. Casimir a Dik Polder měřili a zkoumali síly působící mezi atomy. Casimir zjistil, že když se dvě kovové desky přiloží těsně k sobě, tak mezi nimi mohou být jen ty částice, které odpovídají rozměrům štěrbin – ostatní částice stojí vně. Tento jev Casimir nakonec zopakoval i ve vakuu. **Casimir zjistil, že i ve vakuu, v prázdném prostoru se nachází energie** – jinými slovy, změřil sílu, kterou vyvíjí prázdný prostor! Casimirovo měření později potvrdil v roce 1995 fyzik Steven Lamoreaux¹²⁸.

Teorie relativity a nula

Když se kosmická loď přiblíží rychlosti světla, její čas se stále víc a víc zpomaluje. Nakonec se pro astronauta čas na palubě kosmické lodi zastaví a to proto, že tok času (rychlost), byl násoben nulou.

Zastavit čas ale není jen tak jednoduché. Jak se kosmická loď pohybuje stále rychleji a čas se zpomaluje, tak také rychleji roste hmotnost kosmické lodě. Je to jako tlačit dětský kočárek, v němž dítě roste a roste. Za chvíli povežeme zápasníka sumo – a to už není snadné. Čím rychleji tlačíme kočárek, tím více se z dítěte stává otesánek. Problém je v tom, že čím více je dítě těžší, tím hůře zrychlujeme. Rychlost světla představuje nejvyšší mez, ale tu nemůžeme dosáhnout, natož ji překročit. To bychom se dostali do nuly.

(299 792 558 m/s – 299 792 458 m/s = 0). Svět sám sebe chrání před svévolnou nulou¹²⁹.

Černá díra jakožto nejviditelnější objektivní tajemství ve vědě

Černá díra začíná svůj život jako ostatní hvězdy, tedy jako horká koule žhavého plynu – většinou vodíku. Když se mrak plynu smršťuje, roste jeho teplota, hustota a atomy vodíku do sebe navzájem narážejí větší a větší silou. Nakonec je hvězda tak horká a hustá, že se atomy vodíku nalepí jeden na druhý a přemění se na hélium, přičemž tento proces provází uvolnění

---

¹²⁸ Tamtéž, str. 200-201

¹²⁹ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 205.

značného množství energie. Tato energie nakonec vystřelí ven a působí svoji expanzi. Hvězda dosáhne jisté své stability, která netrvá věčně, protože hvězda má k dispozici pouze omezené množství vodíkového paliva. Pak se začne hvězda silou vlastní gravitace hroutit¹³⁰.

Hvězda se změní na neutronovou a pak na kvarkovou a její hmotnost stále stoupá a hvězda je menší a menší, až se ztratí do nekonečna či – hvězda sebe samu napěchuje do nulového prostoru, stane se nulou a vytvoří se tak černá díra¹³¹.

Černá díra nezaujímá vůbec žádný prostor, ale má prostě hmotnost. Zabírá nulový prostor, nemá žádný vnější okraj, ani žádný prostor, kde se vesmír začne opět narovnávat. Nula černé díry je singularitou, otevřenou ránou ve struktuře vesmíru¹³². Je to jako byste si na papír namalovali kartézskou souřadnici, podívali se na ni a nula by začala najednou nabírat na hmotnosti – papír by se uprostřed začal zmačkávat, stahovat do sebe okolní čísla – je to jako horor. Papír je ovšem ohraničený, takže by nulou byl vtáhnut do sebe, zmizel by a my šli domů. Ovšem vesmír není ohraničený papír. Pokud ve vesmírných souřadnicích začne nula nabývat na váze, která se zvyšuje do nekonečna, tak tato nula začne do sebe pohlcovat vše okolo – včetně nás, kteří jsme součástí vesmíru a jeho dění. Ale nikdo nemůže spatřit, co je uprostřed černé díry a zvláště, kam se propadá – to je tajemství, tajemství v objektivním slova smyslu a skrze které se také vědec může dotýkat transcendentní reality života.

Zahuštěný velký třesk, hodina nula, čas tajemství

Západní civilizace si musela vybrat mezi Aristotelem, který odmítal stvoření z nicoty a tvrdil, že vesmír je prostě věčný a Bibli, která tvrdila, že svět vznikl z ničeho a také dojde k jeho zániku (či bude skrze destrukci přetvořen)¹³³.

K potvrzení dogmatu creation ex nihilo došlo až ve 20. letech 20. století díky Edwinu Hubbleovi, který měřil vzdálenost galaxií od naší země. Přitom zjistil, že se galaxie od nás vzdalují a navíc ještě zrychlují. Je to popsáno příkladem nafukovacího balónku s tečkami (galaxiemi). Čím více se balónek nafukuje, tím jsou tečky od sebe vzdálenější – jedinou chybou této analogie je, že se na balónku také zvětšují tečky, zatímco galaxie zůstávají stejně veliké¹³⁴. Tuto chybu lze prominout.

---

¹³⁰ Tamtéž, str. 207-208

¹³¹ Tamtéž, str. 210

¹³² Tamtéž, str. 210

¹³³ Tamtéž, str. 229

¹³⁴ Tamtéž, str. 224

Pokud ale začneme balónek ufukovat, tak se začne zmenšovat a zmenšovat až do nuly, do ničeho, až by zmizel v singularitě času i prostoru. A to je původní zrod vesmíru – nula! Nula je tak mocná, protože rozbíjí i fyzikální zákony. Matematické rovnice popisující náš svět přestávají dávat smysl v nulovém čase velkého třesku a v nulovém prostoru černé díry¹³⁵.

Shrnutí vědecké části – věda se dotýká objektivního tajemství „sód“

Nula je tajemstvím, ze kterého vše vyvěrá. Nekonečná hustota černé díry je dělením nulou. Vznik světa z prázdnoty velkým třeskem je dělením nulou. A nakonec i nekonečná energie vakua je dělením nulou. Zároveň však dělení nulou ničí konstrukci matematiky a základy logiky a hrozí podkopáním samotné podstaty přírodních věd¹³⁶. Vědci vědí jediné: vesmír se zrodil z ničeho a v nicotu, z níž vzešel, se zase obrátí. Vesmír začíná a končí nulou¹³⁷. A tak se mohou dobrat objektivního tajemství, dotýkat se transcendence a v těchto momentech se setkávají s otázkou nejen „Jak?“, ale také „Proč?“. Na to by se ovšem museli již stát teology, neboť toto nelze vysvětlit bez všemocného Boha, který může tvořit ex nihilo. Věda tedy dokázala svět přírody odmytologizovat a ukázala nám, jak často se naše myšlení spojilo s některým vzorovým typem myšlení (jak jsme viděli na tématu nuly), ale i přesto, že dokázala ukázat do nejmenších detailů, jak věci fungují, tak nedokáže vysvětlit, proč věci tak fungují. Naopak, věda sama skrze výzkum vakua, černé díry, kvantové fyziky přivádí sebe samu k tajemství „sód“. Dějiny dialogu vědy a teologií jsou především ukázkou problematiky mluvení člověka o Bohu, kdy věda poukazuje na falešné pojetí Boha a přílišnou sebevědomost náboženských rituálů, jenž si činí nárok na Boha.

OSLOVOVAT TAJEMSTVÍ?

Ve světle vědců jsou tyto rituály klamem, které člověka formují, ale k velkému Tajemství ho nepřivádějí, neboť vědci mohou nahlížet, že Tajemství je daleko hlubší a přesto vše pronikající. Ve světle kvantové fyziky a vztahů, mezi neutrony, fotony a kvarky se může cokoli náboženského jevit jako pomíjivé, proměnlivé a zavádějící. Ovšem pokud chceme nalézt odpovědi na otázku „Proč?“, tak je třeba ptát se a oslovovat Tajemství. Je-li tajemství něčím neživým, není -li „sód“, není-li v něm živý Bůh, tak by takové oslovování a ptaní se

---

¹³⁵ Tamtéž, str. 239

¹³⁶ SEIFE, Charles. Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2., str. 243.

¹³⁷ Tamtéž, str. 244

bylo voláním do prázdného, chladného a nicotného vesmíru. Pouze Boží přítomnost může z vesmíru udělat hřejivé místo pro naše tázání, a z lidské snahy se pak může stát smysluplným nasloucháním na otázku „Proč?“. Bůh nakonec neodolá a odpovídá svým vtělením na hledání ČLOVĚKA-LIDSTVO a sám mu skrze tělo odpovídá a Tajemství nenechává člověka jen v jeho tápání z jeho vlastních sil. Ale i to je tajemství, které je spojeno s velkým tajemstvím stvoření ex nihilo, s teorií Big Bang, jenž to „bang“ je vyjádřením dynamičnosti Tajemství, jenž dává veškerému stvoření život. Jedná se zde o nexus mysterium. Otázka zní: Jak lze mluvit o takovémto tajemství?

Metoda analogie

Metoda analogie, tedy metoda podobnosti či přístup, jak vyjádřit specifickou křesťanského tajemství, je též výstižnou demonstrací toho, že se v teologii snažíme specifikovat, identifikovat a charakterizovat zvláštnost a originalitu křesťanského tajemství. Tato metoda je také jakýmsi „geometrickým popisem“ tohoto tajemství. Z této metody vznikají všechny popisná vyjádření teologů o specifické křesťanského tajemství.

Autor této práce vychází především z díla profesora Ctirada Václava Pospíšila a jeho knihy Hermeneutika mystéria. Nejdůležitějším poznatkem k odlišení typičnosti křesťanského tajemství je, že toto tajemství je vždy bipolární. *„Bůh je jeden a zároveň trojosobní; Bůh je vůči světu jak imanentní, tak transcendentní; Kristus je pravý Bůh a úplný člověk; spása je dar, ale zároveň závisí na lidské svobodě a jednání; milost je nezasloužený dar, člověk však ve vztahu k ní zůstává zcela svobodný; svátost (tajemství) je viditelné znamení, které zároveň obsahuje neviditelný tajemný význam; Bible je lidské slovo jako svátost Božího slova či Slova; církev je neviditelná a zároveň je viditelným společenstvím.“*¹³⁸

Jedná se o paradox, kde jsou spojeny dva navzájem protichůdné póly. Pokud by stály samostatně, tak by se jevily jako pravda sama, jevily by se nám úplně na principu JEN/JENOM. Církev je jenom viditelná či církev je jenom neviditelná. **Bipolární tvrzení dávají paradoxu ohraničení, ale nevyjadřují plný popis všeho.** Tento popis je vyjádřen skrze pnutí jejich nelogičnosti. Například církev je viditelná a zároveň neviditelná. Chybí nám

---

¹³⁸ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2005. Teologie (Karmelitánské nakladatelství: Krystal OP). ISBN 80-85929-77-5., str. 114-115.

jednoduchý pojem, kterým bychom vyjádřili skutečnost, že daný fenomén je viditelný, ale zároveň oslepující. Buď se musíme uchýlit k širokému popisu anebo použít ještě méně jasnou zkomoleninu neviditelněviditelný.

Metoda podobnosti (analogie) je sama o sobě paradoxem, neboť se odkazuje za podobnost.

Tato metoda má tři kroky:

1. Krok tvrzení
2. Krok popření
3. Krok nejvyšší nebo absolutní míry, vkročení za hranice plného poznání

Příklad:

1. Bůh je milosrdný (tvrzení)
2. Bůh není milosrdný (negace)
3. Bůh je milosrdnější, než je naše nejlepší představa o milosrdenství. Nemůže plně poznat, popisně uchopit míru Božího milosrdenství.

Tato metoda je uplatnitelná i v sociologickém pohledu na církve. Pokud se podíváme na spor s Nietzsche, tak církve tvrdila, že Bůh je. Nietzsche hlásal, že Bůh je mrtvý, neboť kritizoval náboženství své doby. Intuitivně si uvědomoval, že Bůh je ještě více než církve proklamuje. Bůh je tedy nad životem i smrtí – je věčný. Takový by mohl být náš závěr při pohledu na spor s Nietzsche při aplikaci metody podobnosti.

Komunikace o křesťanském tajemství je pro církve velmi náročná, neboť když církve hlásá nějakou informaci o Bohu či Kristu, tak vždy může být usvědčena z toho, že buď nehlásá celou pravdu nebo, že hlásá něco, co nejde plně pochopit kvůli racionálním a nadržionálním momentu, který je obsažen v hláсанém tajemství. Pokud někdo z církve sedne kritikům na příslovečný lep a nedokáže udělat krok absolutní míry, tak důsledkem je, že se dostane do defenzivní pozice, obhajuje své tvrzení a odmítá popírání kritika, který se snaží jeho tvrzení uvrhnout do bodu nula – tedy do tajemství. Také profesor Pospíšil upozorňuje na to, že je velmi snadné ztratit ze zorného teologického pohledu třetí krok absolutní míry, tedy pohled do tajemství, které nás přesahuje a naši „všeznalost“ omezuje:

„Zodpovědný a hermeneutiky mystéria znalý teolog přijímá oba póly a pohybuje se v pomyslném intervalu mezi nimi. Tento interval přesně vymezuje legitimní teologický pluralismus, jedná se o prostor naší svobody v Duchu. Blud je charakterizován tím, že

dotyčný myslitel se pokouší mystérium racionalizovat a pohoršení tajemství odstranit, a proto často naivně, a ne zcela domyšleně jeden z příslušných pólů prostě a jednoduše popře.¹³⁹“

CÍRKEV TAJEMSTVÍ 0 TAJEMSTVÍ CÍRKVE

„Tajemství svaté církve se projevuje v jejím založení. (LG 5)¹⁴⁰“. Při velkém pohledu na téma tajemství, kdy jsme se mohli podívat, že tajemství samo o sobě je něčím objektivním a exoterním „sód“ a nelze ho redukovat jen na nevědomost či prázdnotu, tak se chceme tuto práci završit pohledem na otázku této práce. Kdo koho vytváří? Církev tajemství nebo tajemství církev?

Církev pouze jako tajemství v subjektivním smyslu

Pokud by církev byla pouze tajemstvím, tedy tajnou skupinou, či skupinou vlastníci tajné vědění, tak by se stala automaticky gnostickou. To znamená, že by to byla skupina lidí, kteří se snaží zmocnit tajemství vlastní vůlí. Existence tajemství existuje jen, pokud existuje daná skupina lidí. Pokud by tato skupina zanikla, tak s ní zanikne i gnostický typ tajemství. Proto lze říci, že takováto skupina tajemství „vyrábí“.

Církev pouze jako shromáždění lidí

Na druhou stranu, pokud by církev nebyla tajemstvím, tedy byla pouze lidským uskupením, tak by se jednalo o společenství lidí na úrovni klubu zahrádkářů, které spojuje „zbožné hobby“. Důsledkem takovéhoho přístupu je přímé popření Ježíše Krista, jakožto vtěleného Slova Boha Otce, jehož vtělením je tajemstvím a příčinou vzniku kruhu apoštolů a církve. Ježíš by byl pouze jako jeden z mnoha náboženských zakladatelů. Takováto církev nepotřebuje tajemství a pokud by se definovala jako tajemství, tak by to bylo přiznáním, že neví, čím vlastně je, neboť tajemství je vnímáno jako nevědomost.

Církev jako tajemství v objektivním smyslu

Tato církev dává důraz na exoterní charakter objektivního tajemství a toto tajemství označuje za svůj původ. Samo objektivní tajemství je to, které si přitahuje lidi (lidská těla) k sobě a tvoří z nich církev (podobně jako přitahuje černá díra svojí gravitací vše kolem sebe). Je zde hlavní moment toho, že pokud tato církev zanikne, tak to nijak objektivnímu tajemství

---

¹³⁹ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2005. Teologie (Karmelitánské nakladatelství: Krystal OP). ISBN 80-85929-77-5., str. 117

¹⁴⁰ *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-438-5.

neuškodí, tak jako se tomu dělo v mysterijních a pohanských kultech, kdy zničení chrámu či sochy = zničení a smrt boha. To, že si Tajemství přitahuje lidi, tak se stává viditelným skrze jejich lidská těla a vnější pozorovatel se může tak ptát, proč se ti lidé sdružují, co je shromažďuje dohromady. Pokud se církev definuje jako tajemství, tak to je myšleno v objektivním smyslu, neboť se podobně jako výzkumník černé díry či počátku vesmíru dotýká samotné transcendence života. Toto tajemství je tak zřejmé a exoterní, že je zároveň oslepující. Sama církev pak je exoterním tajemstvím, které skrze ni září, ale oslepujícím faktorem zde není limit rozumového poznání, který je oslepen příliš jasným světlem, ale sama člověčina, do níž se vtěluje toto tajemství a tak skrze církev pokračuje skandál (scandalon) vtělení, tedy toho, že Bůh se stal člověkem, potažmo působí v Duchu svatém skrze církev a lidská srdce (církev má širší hranice než je oficiální právní instituční definice). Největší výzvou pro náš rozum není jen poznávat Boha samého, samotné Tajemství, ale také to, co to znamená být člověkem, fenomén člověčiny jako takové.

ZÁVĚR

Jak se rodila tato práce?

Základní otázka byla: Co je to křesťanské tajemství? V čem je jiné oproti tajemství gnóze a esoteriky a v čem je jedinečné? Je-li církev tajemství, tak to znamená, že nevíme, co to církev je? Je tajemství Velikonoc pouhou nevědomostí? Jak lze mluvit o tomto tajemství jednoduše? Jaký je neesoterický termín pro označení tohoto tajemství?

V půlce vypracovávání práce autor narazil na další velmi důležitou problematiku a nové otázky:

Je křesťanské tajemství jen něčím subjektivním, na člověku závislejícím, či se jedná o objektivní fenomén, na člověku nezávislejícím? Pokud je křesťanské tajemství objektivní, neměla by také jiné vědní obory obsahovat tajemství s transcendentním přesahem? Pokud ano, jsou témata, kde se může teologie s těmito vědami setkávat a navázat s nimi dialog? Není nakonec tajemství něčím, co spojuje všechny vědecké disciplíny, svorníkem, který drží fragmentarizovanou vědu v jednotě?

Bibliografie a její problematika

Zrod práce byl náročný již v samém začátku při výběru bibliografie, neboť je mnoho publikací věnující se tématu tajemství, ale jsou převážně ezoterického směru či spadající pod New age literaturu. Tajemství jako takové lze najít ve filozofii, zvláště ve fenomenologii, ale cílem autora nebylo vytvořit další filozofický pohled na tajemství, ale zaměřit se na jádro křesťanského tajemství jako takového. Z tohoto důvodu autor využil především práci se slovníky, ze kterých vytvořil úvod a základní orientaci v tématu práce. Dnes se tématu tajemství jako takovému věnuje především profesor Ctirad Václav Pospíšil. Lze najít práce věnující se křesťanskému tajemství v jednotlivých knihách či odborných periodikách, ale vzhledem množství publikací ezoterické literatury není možné udělat jejich výběr a je možné, že některé práce nebyly plně využity (například kniha Petra Vopěnky, *Trýznivé tajemství*). Z tohoto důvodu se autor této práce opírá především o známé autory, které se plněji věnují tomuto tématu či do něj vnesli důležité posuny. Především se jedná o religionistu Rudolfa Otta, Mistra Eckharta, Petra Pokorného, profesora Ctirada Václava Pospíšíla a dalších. Zároveň jsem bral ohled také na aktuálnost autorů. Přes tuto problematiku autor práce věří, že se mu podařilo vybrat literaturu, která je dostatečná pro tuto práci.

Další těžkost s výběrem literatury přišla v momentě, kdy se autor této práce musel zabývat, zda tajemství existuje pouze subjektivně, či jde o objektivní fenomén, který se pak musí nacházet také v tzv. tvrdých vědách. Tato práce se zaměřuje především na téma matematiky, astronomie a kvantové fyziky, a tedy bylo třeba hledat inter-disciplinárně zaměřenou literaturu. Již v době barokní vznikala literatura zabývající se, či spíše navracející se k tématu teologie a matematiky, ovšem tuto literaturu nelze příliš využít, neboť vědecké bádání učinilo značný pokrok především v kvantové fyzice a znalosti vesmíru. Tato práce je bibliograficky selektivní v tom, že se v oblasti vědy nezabývá vztahu tajemství a přírodními vědami (evoluční teorie, vzniku člověka, stvoření), kterým se věnuje především profesor Ctirad Václav Pospíšil. Tedy záměrem autora práce nebylo kopírovat či dále rozvíjet, ale spíše tématicky doplnit o matematiku, kvantovou fyziku a astronomii. V tomto smyslu se výběr literatury opravdu užije, neboť je málo teologů, kteří zkoumají jádro křesťanského tajemství ve vztahu k fyzice, astronomii a matematice. Spíše lze najít autory fyziky, matematiky a astronomie vstupující do oblasti teologie. Ovšem jejich díla jsou často buď příliš rozsáhlá či velmi technická na to, aby mohla být využita pro tuto práci. Cílem autora této práce nebylo zde uvádět (například teorii kosmických strun a další).

Cíl práce a úkol autora práce

Cílem práce bylo udržet mystrión-centrický přístup, uvádět do problematiky a ukazovat na různá zabarvení a charakteristiky objektivního tajemství a zároveň se na malém prostoru dotknout pro tuto práci nejdůležitějších témat z oblasti vědy a uvést je. Z tohoto důvodu byl vznik práce velmi náročný na promyšlení a čas, neboť například téma černé díry a stvoření ex nihilo by si zasloužilo více nežli dva odstavce. Autorovi práce dané téma stále narůstalo a jeho hlavním úkolem tedy bylo na malém prostoru vyjádřit i vědecky náročné a široké pojednání. Autor si je vědom, že by mnohé mohlo být doplněno, rozvinuto a přidáno, ale to by také musela mít tato práce více stran. Přesto autor práce věří, že se mu podařilo dotknout se důležitých momentů, byť jsou některé z nich velmi koncentrovaně formulované. Díky tomu má práce potenciál pro další využití a rozvinutí jednotlivých témat. Zvláště v linii Tajemství – Eucharistie – církev nebo v kontextu dialogu vědeckých oborů v linii vědecké bádání a tajemství.

Přínos práce

Práce ukazuje, na problematičnost a pestrost tajemství a na potřebu seriózního bádání o tajemství, neboť v teologii, není třeba pamatovat například na christo-centrický přístup, ale také si připomenout, že jádrem veškerého teologického pojednání je mystérión-centrický přístup, který je nutnou součástí jak christologie, tak trinitologie a dalších teologických oborů. Teolog se musí nejprve vyrovnat s přítomností tajemství ve svém bádání. Tato práce mu může trochu napomoci.

Práce také nabízí pohled na bohatost termínu **exoterní**, který umožňuje zrychlit řeč teologa o tajemství a odlišit pravé křesťanské tajemství od subjektivního tajemství gnóze a ezoteriky. Zároveň je to termín, které znají přírodní vědy a má potenciál být uplatněn v dialogu s dalšími vědeckými disciplínami.

Dále práce ukazuje na to, že tajemství není jen něčím subjektivním, pouhou nevědomostí, magickou frází, ale je objektivním fenoménem, ke kterému směřují všichni lidé. Přesto se nejedná jen o tajemství ve vědeckém smyslu, ale o Tajemství, v němž je život Trojjediného Boha. Práce naznačuje, že vědci z jiných vědeckých disciplín se dotýkají transcendence a je třeba, aby teologové nezapomněli na tuto pole vědeckého bádání a aby to nebyli nakonec jen matematici, fyzikové a astronomové, kdo budou hovořit a o velkých tajemstvích stvoření a vědeckého bádání. Naopak, teolog má být strážcem tajemství a ozvat se především vůči těm,

kdo jsou s tajemstvím „příliš rychle hotovi“ a mají až příliš jasno. Uznávat, že se svým životem, stojím před Velkým tajemstvím, znamená uznávat, že jsem stvořením, člověkem, nikoliv stvořitelem a bohem.

Bibliografie:

Dokumenty církve:

- *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-438-5.
- *Dokumenty Prvního vatikánského koncilu: pracovní překlad*. Přeložil Karel SKALICKÝ. Praha: Krystal OP, 2006. ISBN 80-85929-85-6.
- *Katechismus katolické církve*. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6
- *O tajomnom tele Kristovom*, papež Pius XII, II. vydanie, ÚSKŠ, Trnčín, 1945

Slovníky a encyklopedie:

- BUTTRICK, George Arthur (ed.). *The interpreters dictionary of the Bible: an illustrated encyclopedia : identifying and explaining all proper names and significant terms and subjects in the holy scriptures, including the apocrypha : with attention to archaeological discoveries and researches into the life and faith of ancient times*. Nashville: Abingdon Press, 1982. ISBN 0-687-19269-2
- DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. Ilustroval Tomáš PRCHAL, přeložil Alena KOŽELUHOVÁ. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1
- *Encyklopedie mystiky*. Přeložil Helena BEGUIVINOVÁ, přeložil Danuše NAVRÁTILOVÁ, přeložil Jindřich VACEK. Praha: Argo, 2000. Logos (Argo), sv. 1. ISBN 80-7203-267-4
- *New Catholic Encyclopedia*, Washinthton D.C., 1967
- *Slovník biblické teologie*. Řím, Velehrad: Křesťanská, 1991, Beda Rigaux a Pierre Benoit

Teologická literatura:

- BERKHOF, Louis. *Dějiny dogmatu*. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-077-2.

- BOUBLÍK, Vladimír. *Teologie mimokřesťanských náboženství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7192-481-4.
- BOUMA, David. *Zjevení, víra, církev: teologické skici k úvodu do křesťanství*. Ostrava: Moravapress, 2013. ISBN 978-80-87853-08-5.
- ČERVENKOVÁ, Denisa. *Katolický pohled na náboženskou pluralitu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3327-5.
- DIETZFELBINGER, Konrad. *Školy mysterií: od starého Egypta přes prvotní křesťanství až k rosenkruciánům novověku*. Praha: Volvox Globator, 2001. Katarze. ISBN 80-7207-445-8
- HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné: labyrintem světa s vírou a pochybností*. Vyd. 2. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-024-1.
- HALÍK, Tomáš. *Vzýván i nevzýván: evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-692-3.
- HALÍK, Tomáš. *Žít s tajemstvím: podněty k promyšlení víry*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013. ISBN 978-80-7422-255-9.
- KELLER, Erwin. *Velké tajemství církve: meditace k Lumen gentium*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995. ISBN 80-7192-065-7
- KUNETKA, František. *Slavnost našeho vykoupení: nástin liturgické teologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7192-184-X.
- LEUENBERGER, Hans-Dieter. *Co je to esoterika: úvod do esoterního myšlení a jazyka*. Praha: Melantrich, 1992. ISBN 80-7023-135-1
- LUBAC, Henri de. *Katolicismus*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 1995, ISBN 80-7192-017-7
- LUBAC, Henri de. *Meditace o církvi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. Teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-120-9
- NEUNER, Peter a Paul Michael ZULEHNER. *Přijď království tvé: praktické učení o církvi*. Přeložil Helena MEDKOVÁ. Praha: Vyšehrad, 2015. Teologie (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-540-9

- PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil: 1962-1965 : příprava, průběh, odkaz*. Vyd. 2. Přeložil Karel FLOSS. Praha: Vyšehrad, 2014. ISBN 978-80-7429-398-6.
- PÖHLMANN, Horst Georg. *Kompendium evangelické dogmatiky*. Jihlava: Mlýn, 2002. ISBN 80-86498-02-6
- POKORNÝ, Petr. *Počátky gnose: vznik gnostického mýtu o božstvu Člověk*. 2. vyd. Praha: Academia, 1969
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mystéria: struktury myšlení v dogmatické teologii*. Praha: Krystal OP, 2005. Teologie (Karmelitánské nakladatelství: Krystal OP). ISBN 80-85929-77-5
- RUDOLPH, Kurt. *Gnóze: podstata a dějiny náboženského směru pozdní antiky*. Praha: Vyšehrad, 2010. Světová náboženství (Vyšehrad). ISBN 978-80-7021-947-8.
- SKALICKÝ, Karel. *Po stopách neznámého Boha*. 2. vyd. Svitavy: Trinitas, 1999. Studium. ISBN 80-86036-19-7.
- SOKOL, Jan, ed. *Mistr Eckhart a středověká mystika*. 2. rozš. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-414-7
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla: (příručka křesťanské dokonalosti)*. Vyd. 5. (v nakl. Refugium). Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2012. ISBN 978-80-7412-111-1.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Znáš Boha Otce, Syna i Duchu svatého?*. Vyd. 2. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2005. ISBN 80-86715-45-0.
- VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství*. Praha: Benediktinské arciepiškopství svatého Vojtěcha a svaté Markéty v Břevnově, 2010. Pietas benedictina. ISBN 978-80-86882-02-4.

Filozofie a religionistika:

- BUCKINGHAM, Will. *Kniha filozofie*. Praha: Knižní klub, 2013. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-3912-5.
- DECRET, François. *Máni a tradice manicheismu*. Bratislava: Cas press, 1994. Světové duchovní proudy. ISBN 80-85349-30-2.
- FRIEDMAN, Richard Elliott. *Mizení Boha*. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-247-X.

- OTTO, Rudolf. *Posvátno: iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Praha: Vyšehrad, 1998. ISBN 80-7021-260-8
- PALS, Daniel L. *Osm teorií náboženství*. Praha: ExOriente, 2015. Religionistická knihovna. ISBN 978-80-905211-2-4.
- PLATÓN. *Faidón*. 6., opr. vyd. Přeložil František NOVOTNÝ. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-158-7
- UNDERHILL, Evelyn, *Mystika*, Dybbuk, Praha, 2004, ISBN 80-86862-03-8

Vědecká část (matematika, fyzika, astronomie)

- BARROW, John D. *Teorie ničeho*. Praha: Mladá fronta, 2005. Kolumbus. ISBN 80-204-1156-9
- BENTLEY, Peter. *Knihy o číslech: tajemství čísel a jejich vliv na náš svět*. Čestlice: Rebo, 2013. ISBN 978-80-255-0649-3.
- PARNOV, Jeremej Iudovič. *Na křižovatce nekonečna*. Přeložil Pavel ANDRLE. Praha: Orbis, 1974. Pyramida (Orbis).
- SEIFE, Charles. *Nula: Životopis jedné nebezpečné myšlenky*. Přeložil Jana HOUSEROVÁ, přeložil Pavel HOUSER. Praha: Argo, 2005. Aliter. ISBN 80-7203-741-2

Odborné periodika a jiné:

- HÁBL, Jan. *Učit (se) příběhem: Komenského Labyrint a didaktické možnosti narativní alegorie*. Brno: Host, 2013. Teoretická knihovna. ISBN 978-80-7294-901-4.
- Teologické studie 2/2006, Matthias Joseph Scheeben, Tajemství křesťanství všeobecně, překlad Martina Pavelková

Zajímavé odkazy na internetu spojené s tématem:

- Teologické texty.cz, Jolana Poláková, Tajemství a rozum, Odpověď Ctiradu V. Pospíšilovi a Stanislavu Sousedíkovi.
<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2010-2/Tajemstvi-a-rozum.html>
- Teologické texty.cz, Heino Sonnemans, Bůh a nic, Perspektivy kontextové teologie v díle Hanse Waldenfense.
<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2008-1/Buh-a-nic-Perspektivy-kontextove-teologie-v-dile-Hanse-Waldenfense.html>

Příloha č. 1:

Tato ikona je přiložena jako pomůcka k pochopení komplexnosti tématu církve a tajemství. Pokud zakryjeme horní část ikony, tak nám zbude církev jen jako lidské společenství, jako klub lidí, bez vztahu k živému Tajemství. Pokud zakryjeme dolní část, tak nám zbyde církev jen jako nějaký abstrakt, něco se skrytým významem a vlastně neexistujícího. Církev je také vždy někdo.

Ikona zakoupena prostřednictvím Eikon – sdružení Podané ruce, autor bohužel nezjištěn.